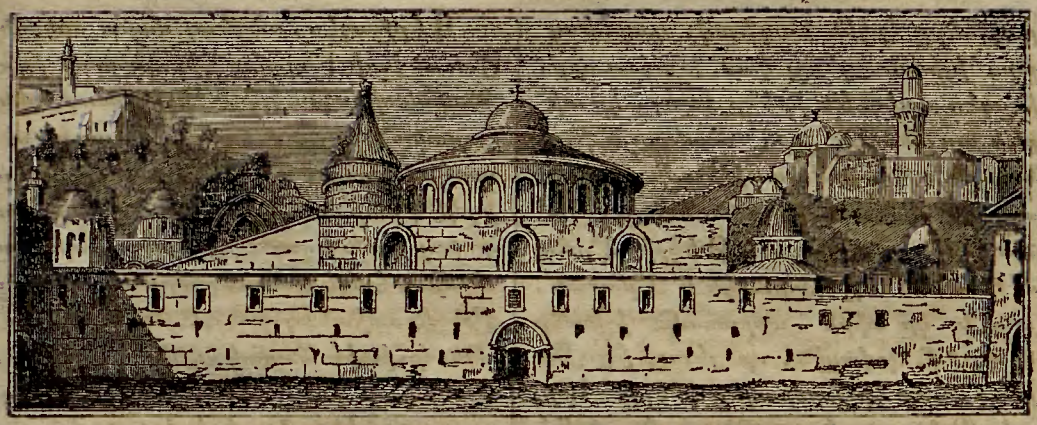

ՄԻՈՒ

ՀՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 8·

ԱՄԱԳԻՐ

ՕԳՈՍՏՈՍ 31·
1869·

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԳԵՐ· ԻՍԱՀԱԿ ԱՐՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՒ ԱՐԺ· ՏԻՄՈԹԷՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ՀԱՊԷՇՏԱՆԷՆ

Երկարատեւ եւ բազմատարածեալ բացակայութենէ վկնի՝ վերջապէս ոգ ջամբ ժամանեցին ի Ս· Էջմիածին Հայոց պէշտաման տառապակիր ուղեւորները։ Խնամ հետաքրքրաշարժ և հարցա սիրական են իրենց պատմած տեղե կութիւնները, իրենց հանդիպած դէպ քերը և կրած տառապանքները, բայց բովանդակը ընթերցասէր հասարա կութեան հաղորդելը ժամանակի կը կարօտի։ Ուստի առ այժմ պատշաճ կը համարիմք, մեր խոստման համե մատ, միայն իրենց վերադարձի հա մառօտ պատմութիւնը հրատարակել քանի մի կարեւոր ծանօթութեամբ հանդերձ, լիակատար տեղեկագրի հրատարակութիւնը ուրիշ ժամանա կի թողլով։

Էթմիածնի կամ Հապէշստանի երե կելը, այն մասը որոյ բնակիչք քրիս տոնեայ են, չորս մասի կամ նահանգի կը բաժնուի, որոնց ժամանակ մը մէկ Թագաւոր միայն կը տիրէր, և այս Թագաւորութեան ժառանգը Սողո մոնէ սերած կը համարուէր։ Երեսուն չորս առանձին իշխանապետաց ձեռ քով կը կառավարուէին մինչեւ՛ ի Թէո դորոս Թագաւորը, որ իւր քաջու թեամբն և հնարագիտ հանճարեղու թեամբը չորս նահանգաց մէկէն տի րեց իւր Թշնամիները յաղթելով։ Ինչ չեւ անոր վախճանին՝ ներքին պատե

թաղմնելը կրկին ծագելով, գարձեալ ջրոս իշխանապետաք կամ Թագաւորք, ինչպէս սովոր են իրենք կոչել, կը տիրեն առանձինն ջրոս մասերուն ինքնագլուխ կառավարութեամբ։ Այս ազգունք են հետևեալքս անուններըս. Կոճամ, Շօա, Ումարա և Օկկրի։ Ընդմէջ մէջ ամենէն ընդարձակն է Ումարան, որուն կը տիրէ ազատաբար իշխանը Ավկրամ Կօվազին, որ յետոյ ինքզինք Թագաւոր հրատարակեց Օնբլե–Կորգիս (Կէորգ) անուամբ՝ առանց օծման և օրինաւորութեան։ Ընորհ իշխանութեան տակ Պելեսայու երկրին մէջ Օնբլեհեմ Ընօթ բուսած եկեղեցւոյ բով մնացին Գեր. Հաբք տարիի մը չափ յետին խղճմտութեան մէջ, որունք ոչ ուտելիք և ոչ հագուելիք ունէին օրինաւորապէս, շատ անգամ անօթութեան ալ ենթակայ կ'ըլլային. և թէպէտ գանգատանոյ Թղթեր իրենց կերալ Օնբլե–Կորգիս իշխանին և իրենց ղըրկելն վճռակը յայտնելով իրենց վերադարձը կը խնդրէին, նա զանազան պատճառներով կը համոզէր զանոնք որ համբերեին. երբեմն կ'ըսէր՝ թէ ժողովք պիտի կազմեմ ձեզ համար, կամ հոս պաշտօնեիս վար կը դնեմ, կամ պատուով ձեր երկիրը կը խրկեմ. երբեմն ճանապարհներուն գոյ ըլլալը կը պատճառէր, և երբեմն կը խնդրէր որ քիչ մը սպասեն, որպէս զի կարողանայ երկրին տուրքերը ժողվելով վճռատուր և արժանաւոր կերպիւ զրկրնք յուղարկել։ Ասոնց հրաման կը խրկէր իւր մարդոց որ առ ժամն հարկաւոր ոգեպահիկն ուտելոց ըստ երկրին սովորութեան։ Ասոնց ամենեւին օգուտ մը չըրին Թախանձանքներն իշխելոյ իշխանին քով, որ իւր մտաց նպատակը հասնիլ կ'ուշացնէր տատապելով տուրքը Հարց յանձնելն վճռելոյ։

Ավրլապէս, անցեալ մարտ ամսոյն Մուսովայի Ընգլոյ հիւպատոսը իւր նամակովը Օկկրիի իշխանապետին յայտնած ըլլալով ճամբուն բաց ու ապահով ըլլալը, կը հարկադրէ որ իւր խրկէ Ումարայու իշխանապետին, որպէս զի իւր քովն եղող Հայ կարգաւորները ճամբայ հանէ իրենց երկիրը դառնալու։ Յորմէ ստիպեալ Օնբլե–Կորգիս հրամանը կը խրկէ նամակաւ մի Պելեսայ, և ճամբու դնել կուտայ զիրենք պատուաւոր կերպիւ, և երկու ջորի պարգեւելով, որունք 42 ուսուբ մէջ մեծ ուժանակրութեամբ կը հասնին Օկկրիի երկիրը Ընտա մայրաքաղաքը, ուր կը տիրէ Տէճազմաչ Կասան իշխանապետը։ Նոյն միջոցին Ընքուա ըսուած հին քաղաքը գտնուելով ինքը, որ հինգ ժամ հեռու է մայրաքաղաքէն, երբ կ'իմանայ Հայ կարգաւորայ գալը և անոնց թէ զինքը և թէ Ընքուայի հին եկեղեցին տեսնելու փափաքնին, հրաման կը խրկէ որ գան։ Հոն հասնելնուն՝ նախ եկեղեցին կերթան, որ համբաւաւոր է իւր մեկ հին արձանագիր քարովը, որուս համար Մովսէսի սրուած ասանաբանեայ պատուիրանաց տախտակին է կ'ըսեն. յետոյ անկէ դուրս ելած ժամանակ նին՝ հարիւրի չափ եւրոպական կերպարանքով նոր վարժուած երկու կարգ զօրայ առաջնորդութեամբ կը մտանեն Կասան իշխանապետին քաղաքատեղը, որ տեսնելով զիրենք հեռուանոց՝ կը վազեցայ ինքն անձամբ ասոնց դիմաց, երեք անգամ դէպի գետին խոնարհելով Գեր. Հոգիսկոպոսի ձեռքէն եղած խաչը կը համբուրէ, ոբով դինա կը խոչակնքէր, և կ'առնու կը տանի զիրենք իւր վրանի տակ, որոնց նոյն գիշերը հանդստանալու համար զատ վրան մի ևս պատրաստել կուտայ իւր վրանին կից, և մեծաձախ սեղան

նավ կը պատուէ զինքը։ Հետեւեալ օրը զինուորական երաժիշտները լսել եւ արտաքոյ կարգի հանդիսով կը տանի Կոստա մայրաքաղաքը, և հոն յատուկ տան մի մէջ հանգստացնել կը տան, ինքը կ'երթայ իւր աքսորի տեղը և 12 ամսէ ներեալ կուտայ՝ ի պատիւ և յուրախութիւն սուլթ Հասէնի։ Յոյսի հանդէս և ընդունելութիւն առաջին անգամն է որ տեղի կ'ունենայ Հապէշու երկրին մէջ։ Ուրիկ յայտնի կ'երեւի նոր Թագաւորին մեծ հանճարութիւնը առ ազգն Հայոց, մանաւանդ առ սուլթ Թեոդոս Կրօնասէրն, որուն երախտապարտ կը դառնայ զինքը։

Երկու անգամ անունց տեսութեան կ'երթայ ուրի առուր մէջ որ հոն մը նային։ Առաջին տեսութեան գնաց, սուլթ Հաբէ կը նուիրէն անոր իրենց քով մնացած սուլթ քաղաքին ընծայ յայտնելին, որոնց մէջ կար սուլթ Մահեմմեդի մեծաւորը կրող ակռեղէն խաչ մի դմնդղայն քարերով զարդարեալ, ան ալ իւր վզէն հանի վրայ խաչը հանելով գնեց։ Սահակ եպիս. կողմէն վճռը կը կարդայ։ Ինչ երկրորդ անգամ գալուն որ զինքը ճամբայ հանելու համար էր, իւր առ սուլթ Թեոդոս ունեցած հնոտհատարար պատմութիւնները յայտնելով, և յիշելով թէ սուլթ Թեոդոս մեծ իրաւունքներ ընծայած է Հապէշու ազգին երախտագիտութեան վերայ, որոնցմէ սուլթ Հրատաղէմի մէջ բնակող վանական նոց հանապազորեայ հոգն ու ապրուստը անչուշտակ գարուց ի վեր կը հոգայ, վասն որոյ կը յաւէր որ նոյն միջոցին 20 հազարէն աւելի արծաթէ դրամ ըհալ թէ Եգիպտոսի բարձր. Խըտիվին ընծայացուցած և թէ անկէ գալիք խոտի տուչներուն գալատեան համար ծախս ընելով, չէր կարեր իւր երախտագիտութիւնը արդեամբք յոյց տալու սուլթ Թեոդոսին, այլ խոստացաւ նախ ուրիշ բարեպատեհ առթիւ կատարելու, քանի եղած հազար ըհալը իբրու ճանապարհի ծախք գրի, ետոյ կը հնարէ, միանգամայն և նեղոտութիւն հնդրելով. և բայց անկէ երկու ղարդարան ջրի հեծանելի և երկու ալ բեռնոց համար կը պարգեւէ։ Այլ և կէս ժամու չափ ճանապարհ հետերնին կ'ընկերանայ իւր բանակաւոր. և բաժնուելու ժամանակ ջրհներէն վար իջնալով գրի. ետոյ կ'օրհնեն նախ զՏէճազմաչ Քասան իշխանը, մաղթելով Աստուծոյ անոր զինուցը յաջողութիւն. նոյնպէս օրհնելով զբոլոր բանակը՝ կը խրախուսեն զնրենք բուն իրենց ընդհանուր, զոր բանական գիւրութեամբ կը խօսի Ըրժ. Տիմոթէոս վարդապետը. և կը յորդորեն հաւատարիմ մնալու իրենց տիրոջը և մի քնաւ Օթքլե—Մորգիս իշխանին և կամ ուրիշ բռնաւոր իշխանի մի թելադրութեանց խաբուելով ապստամբ հետեւին, որոնց վախճանը մի և նոյնը պիտի ըլլայ, ինչպէս եղաւ Թէոդոսինը։ Տէճազմաչ կը բաժնուի յանձնելով իւր գերապատիւ հիւրերը Տէճա—Պարեա վոխանորդին, որ իւր յատուկ վաշտովը մեկ աւուր ճանապարհ կ'ընկերանայ մինչև ի Պիհիլա։ Ետն հանեցնուն ըստ սովորութեան աջ խարհին Գրի. Հարք զգեստաւորեալ կ'օրհնեն պատերազմական նորաչէն Թմբուկը, որու մեծ յարդ կ'ընծայեն իրենք, և ի պատիւ որոյ փառաւոր հայկերոյթ մի կուտայ վոխարքային՝ տեղւոյն բոլոր հաւատարկութեանը։

Թագաւորը արդէն հրամանագրեր լսկած ըլլալով մինչեւ Ըմմարայ սահմանագլուխը գանուած քաղաքաց պետերուն, մեծ և արժանաւոր պատուով ընդունեցին Գրի. Հայրերը։

Ձոն սահմանագլուխը սպասեցին ըստ պատուիրելոյ Թագաւորին Ներկայոն գալիք Յապի նոր եպիսկոպոսին, որու յանձնուած է Ձապէշստանու առաքելութիւնը, և անոր հետ տեսակցեան, և ըստ յորդորանաց Թագաւորին ժողովակ մի կազմելով առաքելոյն հետ եղող եկեղեցական ներով, խօսեցան հոն մեր Վեր. Ձարք Ձապէշստանու մէջ կրօնական զեղծմանց վրայօք, և իմաստցին առաջնորդիմը ունեցած պարտաւորութիւնը ներքը. և առանձինն եւս խորհուրդներ տուին անոր յօգուտ իրեն և բոլոր երկրի, որու վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի։

Սահմանագլուխէն մինչեւ Ի Մուտվա Թէպէտ և երեք աւուր ճանապարհ է, երկու աւուր մէջ շոտպատ կը հասնին. բայց դժբաղդաբար սոյն ծովահայեաց քաղքին օդը գէշ ըլլալով երկուքնին ալ կը հիւանդանան, և 15 օր հոն մնալով կ'անցնին շոգենաւով Ի Ռիոտէ, ուր կը գտնուի մեծապատիւ Մալեզեան Տօքթօր Ֆրանկուլի էֆէնտին Կոստանդինուպոլսեցի, որու խնամուն դարմանիներովը իրենց կատարեալ առողջութիւնը կը ստանան։ Ձոս չենք կրնար զանց ընել Վեր. սուրբ Ձարց և սուրբ Մեռոպոս աս նորին Մեծապատուութիւնն ունեցած շնորհակալութիւնին հրապարակաւ յայտնելու, որ ինչպէս առաջին անգամ երթալու ժամանակնին, նոյնպէս և յայս նուագ առաջնեկն աւելի ազդուրաբար հոգ ու խնամք ունեցաւ անոնց թէ առողջութեան մասին և թէ կարեւոր պիտոյից, զորոնք իւր առանձին ընակարանին մէջ հիւրասիրելով քանի մի օր հոն հանգստացան։

Սուէիշ հասնելնուն փութացին հեռագրաւ իմացընել իրենց գալուստը Ալեքսոս առ Աբժ. գործակալն Ռոսաղէմի Ստուածատուր վարդապետ, որ և նա անմիջապէս հեռագրեց ի սուրբ Էջմած. հետեւեալ օրը երկաթուղով մկ սուտ մէջ կը հասնին Ալեքսոս։ Ստուգանք ընկալ որ թէ Ստուվա, թէ Ռիատե և թէ Սուէիշ հասնելնուն տեղւոյն անգղիական Հիւպատոսք ուղած էին անոնց տեսութիւնը երթալ. բայց Վեր. Ձարք իրենք փութացեր էին այցելութիւն տալ անոնց. ուստի նոյնը և Ալեքսոս ուղելով ընել, տեղւոյն Մեծ. Հիւպատոսը լսած է որ իւր տէրութեան կողմէն հրամանն ընդունած ըլլալով ինքը պիտի դայ զիրենք տեսնելու։ Ղեքսանդրիա եկած ժամանակնին թէպէտ և եկեղեցին կ'իջեւանին, այլ յետոյ կրնտիպուին Մեծ. Հիւպատոսին Յակոբ աղային տունը հանգստանալու։ Ձոն կը փութան իրենք անմիջապէս այցելութեան դալ Վ սեմ. Ընդհանուր Հիւպատոսին Ընդղէյ, որ խիստ մեծ համակրութեամբ և յարգութեամբ կ'ընդունի զիրենք, և կը մատուցանէ Վեր. Ձարց Ընդղէյ Բրատքին պործոց Պաշտօնէին կողմէն եկած շնորհակալութեան գիրը ուղղեալ առ Վեր. Ձարս։ Որովհետեւ Ստուա հասած ժամանակնին իրենց վերադարձի ըսբը նամակաւ կը հաղորդեն Ընդհ. Հիւպատոսին, իսկ նա նոյն միջոցին Ալեքսոս գտնուելով, նամակը սրտաբին դրծոց Պաշտօնէին ձեռքը կը հասնի, որ կը փութայ անմիջապէս պատասխանել և յիշեալ շնորհակալութեան և խնդակցութեան նամակը կը խրկէ Ալեքսանդրիա։ Հետեւեալ օրը փոխադարձ այցելութիւն կ'ընէ հինքը ի տան Մեծ. Հիւպատոսին Յակոբ աղային, և նոյն օրը կը ներկայացնէ զիրենք Բարձ. Խըտիվին, անոնց հաճութիւնը օր մի յառաջ ընդունած

Սուէիշ հասնելնուն փութացին հեռագրաւ իմացընել իրենց գալուստը Ալեքսոս առ Աբժ. գործակալն Ռոսաղէմի Ստուածատուր վարդապետ, որ և նա անմիջապէս հեռագրեց ի սուրբ Էջմած. հետեւեալ օրը երկաթուղով մկ սուտ մէջ կը հասնին Ալեքսոս։ Ստուգանք ընկալ որ թէ Ստուվա, թէ Ռիատե և թէ Սուէիշ հասնելնուն տեղւոյն անգղիական Հիւպատոսք ուղած էին անոնց տեսութիւնը երթալ. բայց Վեր. Ձարք իրենք փութացեր էին այցելութիւն տալ անոնց. ուստի նոյնը և Ալեքսոս ուղելով ընել, տեղւոյն Մեծ. Հիւպատոսը լսած է որ իւր տէրութեան կողմէն հրամանն ընդունած ըլլալով ինքը պիտի դայ զիրենք տեսնելու։ Ղեքսանդրիա եկած ժամանակնին թէպէտ և եկեղեցին կ'իջեւանին, այլ յետոյ կրնտիպուին Մեծ. Հիւպատոսին Յակոբ աղային տունը հանգստանալու։ Ձոն կը փութան իրենք անմիջապէս այցելութեան դալ Վ սեմ. Ընդհանուր Հիւպատոսին Ընդղէյ, որ խիստ մեծ համակրութեամբ և յարգութեամբ կ'ընդունի զիրենք, և կը մատուցանէ Վեր. Ձարց Ընդղէյ Բրատքին պործոց Պաշտօնէին կողմէն եկած շնորհակալութեան գիրը ուղղեալ առ Վեր. Ձարս։ Որովհետեւ Ստուա հասած ժամանակնին իրենց վերադարձի ըսբը նամակաւ կը հաղորդեն Ընդհ. Հիւպատոսին, իսկ նա նոյն միջոցին Ալեքսոս գտնուելով, նամակը սրտաբին դրծոց Պաշտօնէին ձեռքը կը հասնի, որ կը փութայ անմիջապէս պատասխանել և յիշեալ շնորհակալութեան և խնդակցութեան նամակը կը խրկէ Ալեքսանդրիա։ Հետեւեալ օրը փոխադարձ այցելութիւն կ'ընէ հինքը ի տան Մեծ. Հիւպատոսին Յակոբ աղային, և նոյն օրը կը ներկայացնէ զիրենք Բարձ. Խըտիվին, անոնց հաճութիւնը օր մի յառաջ ընդունած

ըլլալով : Այնպէս Ռուսաց Ընդհ. Հիւպատոսը կը պատուէ ղրկենք իւր այցելութեամբը, և խիստ մեծ փափաքանօք ու Թախանձանօք կը խնդրէ նոցին Վերատեսուչութենէ իրենց ճանապարհորդութեան պատմութիւնը, որպ համառօտութիւնը կըսեպուի շնորհել Ընծ. Տիմոթէոս վարդապետը նոյնպէս տուած էր նաեւ ի Նիսուհ Անգլեացւոյ Պէտ. Տօքթոր Ֆրանկուլի էֆէնտիին լսած նորին խնդրանաց :

Ընկերանդրիային մեկնելով հասան ի Յոպպէ, ուր շաբաթ մի յառաջ Ընծ. Սրբազան Պատրիարքը տուբ Ընտուայ Թարգման Ընծ. Պատրիարքա ու վարդապետն ու Ընծ. Ներկիկիլ վարդապետը խրկած էր ի պահու նոցա : Ընն եւս ինչպէս պիտի է, թէ ազգայնոց և թէ օտարազգի հասարակութեան գվնաւորաց կողմէ ջերմ ընդունելութիւն գտնելով հետեւեալ օրը ճանապարհ կ'ելնեն : Քաղաքիս մէջ անմիջապէս տարածուեցաւ Վեր. Ընծ մօտակայ գաղութը. հասարակութենէն բազմաթիւ անձինք փութացին դէմ ընդ առաջ մինչեւ ի Կապ ընիա լսուած կամարքը, նոյնպէս և Ընծ. Սրբազան Պատրիարքը իւր և Աշխանութեան կողմէն ընդառաջ խրկած էր զՎեր. Կարապետ և զՎիմէոն եպիսկոպոս սրբազան հայրերը հանդերձ քանի մի վարդապետօք և միաբանօք. նոյնպէս Աղգղոյ Հիւպատոսը իւր կողմէն թարգմանն ու երկու խաւաղները խրկած էր ձիաւորեալ. իսկ Յունաց կողմէն թարգմանն երկրորդը :

Այս օրինակ հանդէսով մտան ի սուրբ քաղաքն ի ձայն զանգակաց մինչեւ ի վանս, և ապա եկեղեցական թափօրիս մտան ի սուրբ եկեղեցին, ուր հանեցնուն Թէ ողջոյն Աշխարհութեան և Թէ նոցին Վերատեսուչութեան սրտերը կը բաբախէին փոխադարձ քաղցր պտոյտով ու հոգեւոր ուրախութեամբ : Ընն իրենց գոհաբանական աղօթքն և ուխտերնին կատարելէն վկնի, իւրաքանչիւր հարց և եղբարց հետ ողջագուրելով և տուբ համբուրիս վերայ գրկելով սրտաշարժ տեսարան մի կը ներկայացնէին : Այն միջոցին Ընծ. Սրբազան Պատրիարքը իւր վեհարանին մէջ կըսպասէր զերեք ընդունելու, ուր դպրաց քաղցրաձայն երգեցողը և բոլոր Աշխարհութեան և ի պատիւ եկող հիւրերուն ընկերութեամբ եկան : Ընն սրբազան Ընայրը դէմ ընդառաջ գալով և Վեր. ուրբ Ընծ վերցն վերջին պլըռելով և ուրախութեան ու գորովոյ քաղցր արտասունքներ հոսելով զերար համբուրցին. ու ապա տարաւ զերենք պատրիարքարանի ընդարձակ սրահը, ուր ի պատիւ և յուրախութիւն երջանիկ դարձի Վեր. Ընծ երկու ձառ կարդացուեցան ժառանգաւոր Սարկաւագացմէ, մին արձակ և միւսն ոտանաւոր նոյնպէս Ընծ. Սրբազան Պատրիարքը իւր գոհութիւնը և շնորհակալութիւնը յայտնելով վերջացաւ ընդունելութեան սրտաշարժ հանդէսը : Օր և կը փութանք Միօնի միջոցաւ ընդհանուր ապրիս եւս հաղորդելով նոյն ուրախութիւնը ու սրտի դիւրութիւնը պարգեւել : Ներկայդ չենք համարիր նմանապէս ղեռեղել այս տեղ Սարկաւագաց կարդացած արձակ և չափաւոր ուղերձները :

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԵԱՐՔ

Այսօր ամեն Ընայ երախտագէտ սիրտ՝ ուրախութեան անդրադարձ յուզումի մը կը նուիրէ ազգասէր եւ անձնուէր Ընայդ, որոց պատկառելի տեսութենէն երկար ժամանակ զըր-

կուած՝ և գրելէ զՔեզ վերտին չը տեսնելու չափ յուսահատութեան ա նողք ձիրանները մատնուած, մինչ դեռ կակծագին կը հառաչէր, և մի անգամայն յուսոյ արտգասլայ Թեսե րոսի Ձերդ Վերապատուութեանց ոչ ջամբ գալատեան համար ամենակա րող Աբրշէլն սիրելիապատառ գահը կը բարձրանար ջերմագին պաղատանքներ մատուցանելու , ահա յանկարծ կը տեսնէ զՔեզ Վերապատուութիւնդ երկնային ամենազօր հրեշտակին ա ռաքինութեամբ եկեալ հասեալ՝ ի գոգն Աիօնի մօրն անարատի . ուստի այն՝ որ քանի մը օր առաջ ծանրաթա խիծ կացութեան մը մէջ բարերար յուսոյ եւ անգութ անուսուցութեան զգայմանայ իրեն ներշնչած այլայլու թիւնը փոխանակի իբր երեսին վրայ նկարելով՝ չարաչար կը տագնապէր , այսօր միտքը իրեն թարգման հանդի սացնելով կը գոչէ անոր լեզուին մի ջոցաւ . “Ա՛յս ուրախութիւն որ իմն է, լեալ է ” , Յովհաննու մարգարէի բացագանչութիւնը իրեն յարմար դա տելով Ա՛յս չափս բաւական է, Վերա պատիւ Հայր, մեր սրտին մինչ ցարդ կրածները յայտնելու և այժմեան ու նեցած անբաւարարելի ցնծութեան և բերկրութեան մեր վրայ լցած տպաւո րութիւնները Ձեզ՝ հայրենասէր և ի սեր ազգին մտհու չափ քրտան Թափող Հարդ ներկայացնելու համար : Թոյլ տուք ուրեմն ինձ այժմ բարձրացու նելու իմ ձայնս առ կատարիչն մեր ընդրուածոց առ բարեգութ Աստ ուածն ամենից , ձօնելու անոր մեր այժմեան ունեցած գոհ սրտին բղխած անբիծ և անախորժ օրհնութիւնները և միանգամայն Ձեր պատուական կենաց համար մաղթելու, ինչ որ արդէն մեր սիրտը կ՚ըզգայ :

Ահ անհուն սիրելիս միակ Տէր և Արարիչ, դուն՝ որ քո ամենատես ակամբդ ամենայն ինչ կը դիտես , դուն՝ որ ծովու ահելատատ ալեայ բռնութիւնը մատնուած խեղճ արարած ծոյն օդնական ես , դուն՝ որ ցամաքի վրայ ամբարշտին բռնութիւն մատնուած խեղճն ու տկար ձեռնակերտիդ ձեռն կը կարկառես , դուն՝ որ մարտագութ հրթռտարակին մէջ անկրաւին ահարկու՝ և արդարութեան համար պատերազմո ղին նիզակակից ես , դուն՝ ինչպէս որ նախախնամական բարձր բաղկաւդ բարեհաճեցար ծովու սպառնալիքնե րէն և ցամաքի երկարատեւ և մահա բեր տառապանքներէն փրկելու այս երկու ծառայներդ , հաճէ եւս այսու հետեւ պահել զանոնք ի լիսամն բա րերար գթութեանդ , տալ նոցա խան ջեալ անդամոց կատարեալ հանգստու թիւն , վարձատրել անոնց կատարած այս ներկայ չնաշխարհիկ և աստուա ծահաճոյ աշխատութիւնը, պարգեւե լովատ անոնց կենաց բարօրութիւն մինչեւ ցմահ . . . և արժանացուցա նելով զանոնք և անդ քովդին անդրստ բարեաց , յաւիտենական փառացդ և լուսափայլ տեսութեանդ , որ փափա գելին , տենչալին և ցանկալին է ամ նոյն մահկանացուաց և անմահից :

Օ՜քեզ կ՚օրհնեմք Աբրահիմ Աստ ուած , զքեզ կը փառաւորեմք երախ տագիտ սրտիւ քո չնչին և միանգա մայն քեզ հաճելի արարածներս . այժմ քո բարերար մարդասիրութենէդ կը խնդրեմք Տէր , պահպանդ ամենայնի , յաջողութիւն ամեն օրինաւոր ձեռ նարկութեանց Ձայ ապրիս , ի փառս անուան քո :

Ա՛. Ա՛. Տէր Աբեղեանի
14 Օգոստոս Տիգրանակերտ՝ Ընդ Հա՛.
1869 ամ : Վարժարանի :

ՀՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ընդ երչանիկ դարձ յԵրուսղէմ Տ. Սահակայ ամենասուրբ Սրբազան Հայր եպիսկոպոսի եւ բարեչան Տիմոթէոս վարդապետի։

Վհնարերգուք Աստուծոյ, զի կայք ի խոր ախտութեան,
ընդեցէք օն ձեր կիթառ երգել նոր երգ ինդութեան։
Նուագեցէք երգաբանք այսօր զայս մեծ ցնծութիւն,
քանզի արիւին ծագեցաւ ծովի ծայրէն յոյժ փառիւն։
Եւետեց նա զպերճ դարձ Եպիսկոպոս Հօր մերոյ,
Տեառն վերհ Սահակայ և զընկերին իւր արդոյ։
Օրհնեալ հապա սուրբ Աիօն և սիրտ առ դուռ այս լուրէն,
խրախոյս կարդամ բերկրանաց՝ Աղխս Հայոց համօրէն։
Եւետէ զայս Հայերուն, որք են ի ծագս աշխարհաց,
որ մերժեն շոյտ հոգ և վիշտ, լինին ընդ քեզ ցնծագնեաց։
Եւետէ և պանծան միշտ յուշ ածելով այն խօսքը,
զոր կրկնելով յանձն առին Երիսաեիոյ հետիքը.
“Մեք Ձեր սիրով հայրենիք՝ բարեկամ և ընտանիք,
յափշտակեալ կը մոռնամք հուր՝ մահ՝ անդունդ և ալիք”։
Որուն համար ալ դպրեաս Հայրենասէր Եղիշէն,
ուրախութեան ժպիտով ձայն կ’արձակէ Աասիսէն.
“Ալ ես ընդ այն արդարեւ չեմ զարմանալ ասոկ միայն,
զի կամօք և հաճութեամբ ի փորձութիւն ընթացան։
Ալ առաւել ես ընդ այն սքանչացեալ եմ անհուն,
զի մարդիկ գիրք լեալ դպրա և ի լերանց հովտաւն,
Եղեն կամօք բնակիչք հրաշէկ դաշտացն Եթովպեայ,
որք զերթ ալաս երէց անան յափուռնա Եփրատայ.
Ընկեցան, ահ, յանապատս հրաշէկ երկրին Վիրկէյ,
կապեալ ոտիւք և ձեռօք պէս զողջակէզ Աատուծոյ։
Հայ նեղութեան, ահ աւաղ, և զքեզմ ջուր անձկութեան,
խառնարարգել ի տուէ և ըզգիշերն յարգելան։
Ընվերարկուք հանապազ ննջեցին, ահ, անվերմակ,
գեռնախշունք լինելով ամիսս հինգ ու տաս երկեակ։
Բաբէ մոռացս և այնպէս յոյժ խնդութեամբ մինչեւ ցայս,
ակն յանդիման աշխարհն տարին անձուկս ըզմեծ զայս”։
Ասալ միայն բառական չէ մեզ պարծանք, այլ սուրբ Հարք,
ահա նաեւ ալէզարդ Օրերուներն մեր տղերգակ.
Աեուղիեան սուրբ փառաց մէջ Եղիշէին ձայնակից,
լինելով իսկ խնդութեամբ, կ’ասէ զայս բան գովեստից.
“Աահկանացու արդարեւ ծնեալ դոքա յաշխարհի,
զևբութենչ անմահ յիշատակ թողին ի սէր Հայ ազգի”։

Ա յտ ապ ու բե ան պար ծան ագ զին ջ որ իտ ու բ փո խար էն ,
մի ար ան Հ ար ութ ան Պաղ տա գ , տա ու ք եմ ք մե ք ան դր էն ։
Ն ին ոչ ջե ր մաղ թա ան ք ն ե ր ի ու ր ը ս ի տ ե յան ե ան ,
մա ու ց ան ե ր ա ռ Պ ատ ու ած ո ր ս ո ց ա տ ա յ ե ր կա ր կ ե ան ։
Կ ե ց ց ե ս ու բե ան վ ե Հ Ս ահ ակ Ս ր ք ա զան Հ ա յր ս մե ր ա ր Հ ի ,
ո ր տ իպ յան ձ ին կ ր ե ց Ճ իշ դ ան ու ա ն ա կ ց ին ի ր ն ա խ ան ի ։
Ն ր ընդ ն ո ւ ին կ ե ց ց ե ս ի ր ա ա ո ւ ան ի ր ա ղ ե ի ր ա ա ր ;
Տ իս ն Թ ե ս ա ու ր ր հ այր մե ր ընդ Հ օ ր ա չ ք ո ւ ա ո ւ ան ե ր կա ր ։
Կ ե ց ց ե ն յա ւ ե ր ժ , կ ե ց ց ե ն ի ր ա , ո ր մ ե ղ պ ար ծ ան ք ե ղ ան Ճ իշ դ
ա ան ե լ ով , ա հ , ան տ ր ու ն ջ ի ս ե ր Պ ղ ե ս պ յ ա չ ափ վ ի ր ա ։ ։ ։
Պ ր դ հ ա ճ ե ց ե ք , ո ւ ր ու ր ր Հ ար ք , ընդ ու ն ե լ ի ս ա ր գ ա դ ի ր ,
գ Հ ե ր ք ր ա ան ց փ ախ ար էն ի ր ր ե ւ պ ատ կ ե ր ի ն ա ճ ի ր ։

14 Հոկտեմբեր 1869 ամ։

Կ. Ա. Ներսիսեան Ազբիւրեցի.
Ազ. Ժառան. Վրժապետ։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐՕՆԷՆ

Վանի մի անգամ արդէն հրատարակած ենք Ա. Աթոռոյս միաբան Գերեզ. Յակոբ եպիսկոպոսի հաղորդած տեղեկութիւնները, զորս զանազան ժամանակ գրած է մեզ Հայաստանէն, ուր այցելութեան ելած է բաւական ժամանակէն ի վեր։

Այժմ եւս արժան կը համարինք լիշեցնել պրպտանքի առ Այն. Պատրիարքն ուղղեալ նոր տեղեկագրէն համառօտիւ քաղուածել հետեւեալը։

«Օ. բաղեալ ի գործս մեր շնորհք ի գիւղօրէս և միխիթարեալք զիրաշնալն և զողջոյնսն բարեպաշտ ժողովրդոց մերոց արդարեւ ոչ այնչափ արդիւնաւոր, այլ յուսալիք Տէրամբ, զի ի ժամանակին սերմանեալն մեր տայցէ արդիւնս։ Ահ, ահ, ողբալի վիճակ, խղճալի Հայաստան, որ ունի զանմեղ ոչխարս և զգաւնս ոչ սակաւս, այլ անվարձ, անձնագիր և ապգասէր հովիւս ոչ բնաւ։ Յիրաւի օրհնեալ միամիտ Հզդապետք գիտեն Թէ իւրեանց ոչխարաց կայ հովիւ և շնորհաւորանէ ի վայրի դարձուածն և ի հոխանի փայրս, բայց ամենեւին ոչ, այլ միայն լսէ ա նուն։ «Հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց, իսկ հովիւ վարձկան ... չէ փոյթ նմա վասն ոչխարաց»։ Ինձ առիթ յայտնի երեւեցաւ։ Ինձ իարհ ամենայն բաղաք եբարձ վասն նահանգիս Տարօնոյ ժողովրդոց առ Օսմանեան բարեխնամ Տէրութիւնն վասն նեղութեանց, զորս կրեն յերկուց տոց տոց տեղացի պետգհատ և Քրդոց բռնաւորաց, բայց հովուաց չէ ինչ փոյթ։ ..... Օսմանեան բարեխնամ տէրութիւնն գիտացեալ ա ռաքէ յատկապէս զԻրեշիր Խամիկ Հզդպի բարեգործով ծերունազարդ փաշային յայցելութիւնս ըսէ ի պատգամաւորաց ի Կարին զնեղութիւն եւ զդաւ ժողովրդեան Տարօնոյ և խոստանայ ասելով. «Տէրութիւնն զմեզ վասն այն չդեպ է, զի փոյթ կալցուք ամենայնի. Այսուհետեւ ի գալն մեր զնդիր ձեր կատարեցուք, դուք գնացէք ի տունս ձեր ..... »։

Յիշեալ փաշայն տակաւին ոչ եկեալ ի կոչմանս Տարօնոյ, առաքէ յիւ-

թաքանչելս գիւղօրեայս զտաճկերէնն Յայտարարութիւն ոտկեալ հայերէն գրովի զոր և մեք ընթերցաք ի քանի մի գիւղս, որոյ պատուհանաւոր թիւնն էր այս. "Ո՛ հոգեյք, Տէրութիւնն զձեզ մոռցած չէ. ես ձեզի համար եկած եմ, վեց ամիսէն պերի է եկած եմ կարին քաղաքը, և կ'ուզեմ գալ առ ձեզ ձեր հանգստութեան համար. սակայն յերեսաց ձմերային եղանակին արգելուեցանք և չի կարացինք վուԹով գալ. Տէրամբ այս մօտ աւուրս գալ ունիմ ի Մուշ, ով որ ցաւ ունի, եկեալ բողոքեսցէ և մի երկիւղ յուսմէք, բայց միայն Ա՛յսօրուծոյ և ի Թագաւորէն .... իսկ եԹէ ոք այժմ լռեսցէ և ոչ բողոքեսցէ և ապա ասիցէ ԹԷ երկեայ յայս ինչ մարդոյ, ո՛չինչ լսի յայնժամ .... ՃշմարտուԹեամբ և սուտգուԹեամբ եղիցի ձեր գանգատ և ոչ ի հակառակուԹենէ, որպէս լսեալ եմ. եԹէ այսպէս ըստ ոսգ եղիցի, պատրաստ եմ ըստ աՀմենայնի կատարել զ»:

Ընդարագորով փաշայն ի 14 Յունիսի եմուտ ի Մուշ հանդիսիւ, դրպրատան մանկանց երգերով, որք միաոտեսակ շապիկ հագած էին: Յետ երկուց աւուրց ի Բ. Դրանէ եկեալ ԱէքԹուպի Սամին յանուն կարնոյ վալեին և գլատուկ նամակն յանձնաբարական ի Մուստաֆայ Ըլեանախ փաշայէ յղեցի Սամիկոնեան Վարդան աղային, որ ընթերցաւ, և ապա լուր եկեալ գնացի առ Աէծ. փաշայն. մինչ եսես զմեզ ի հեռուստ, որ նստեր յանդիման Աէջ քաղաքին ի վերայ լերան վանաւ՝ զգեցաւ զվերարկուն եկն դիմաւորել մեզ եւ նստոյց առ ինքն և եհարց զՀեր ԵրբայնուԹիւնն և զմիաբանուԹենէ և զմեր Ընտանեացն կուսակալ Նաղիբ փաշայէ, որ գովեաց ընտրին արԹնուԹիւնն, ոչ ջուննիւ հանդերձ և այլն: Իսկ մեք զոր ինչ հարկն էր խոսեցաք. ի գալ գահվէնին եղեալ ձեռամբն եւս մեզ հարկադրեալ... այլ ի գալ օշարակին՝ երբ հրաւիրեաց զմեզ նախ առնուլ՝ և մեք դնա, չէառ, վասն որոյ մեք առեալ ձեռամբ մերով մատուցաք նմա վոխանակ սրճոյ, և այլն և այլն. չէ հարկ զամենայն գրել, որ ընկալաւ զմեզ ի պատիւ սուրբ Ընծայն և Հեր ԵրբայնուԹեան, որ և ողջունէ զամենեսեան: Ետրէ խնացաւ Ինգեշեան ԹԷ եղեալ եմ այցելուԹեամ և տեղեկուԹեան վիճակի ժողովրդոց, ասաց. "Ընթեմն մեզի համար գանգատ չըգրեաք» խոսեցաւ և ծառայ Հեր, ԹԷ՝ զժողովրդոցս նեղուԹեց պատմեալ արդէն ըստ, ուստի քաջայոյս եմ ԹԷ հոգացեալ հայրաբար յապահովի կացուսջիք արդարուԹեամբ, որով և ես քաջալերեալ ի բարի անուանէ ԱէծուԹեան Հերոյ գլեցիս առ Պատրիարք բարեկամն Հեր, և այլն և այլն: Ընտի հրաժարեալ գնացի առ Կուսակալ ՄիւԹասարըֆ տեղւոյս, որ յղեալ մեզ զմի ՊուլուքԹու և զնամակ առ փաշայս Վանայ, Պայազիտու և Կարսայ: ԵԹէ դեպ լինի մեզ գնալ յայնոսիկ կողմանն անշուշտ յանձնեացուք ըզյանձնարարական նամակն: Ի հետեւեալ աւուր տեսուԹեան մերոյ յղեաց բարեհնամ փաշայն վասն մանկանց դպրատան զհնգական զուռուշ, վասն վարժապետացդ գքառասնական և վասն խալիֆայից պարգեւ, որք դիմաւորեցին զնա երգովք և այլն.....

Շնորհակալ եմ, Արքայազն Հայր, զի վասն ամենայն նուիրատուուԹեան առաքեալ էք զապահովագիր Կոնդակս որով և ոչ կասկածին ժողովրդականք ԹԷ մեզ սեպհականելոյ ենք զնուէրսն հանգոյն միւս խոստեցեալ վարդապետացդ, որք երթեմն պատահած են:

Հայր Սրբազան, կամիմ համառօտել և փութով գաւնալ և յօրն քանի մի դիւղով ոչխոյն տալ և անցանել. սակայն անհնարին է ըսանոս ի գիւղօրէից թողուլ և եթէ միոյն չերթամ, տրտնջան թէ մեք քրիստոնեայ չենք. վասն ըի զրկես զմեզ յօրհնութեանց սրբազան վայրացն և այլն։ Ծէ և աղքատք՝ ամենեքեան փափաքին տեսանել զմեզ ի մէջն իւրեանց, և այս չէ իմ ընտրեալ, այլ սէր Սրբազան տեղեայ։

Նա և պատճառ համարիմ ինձ զայն եւս գրել, զի Խալէշու գայմագամ Տէտե Պէյն և Դանիէլ էֆէնտին ի կարնոյ եկեալ վասն գործոց Ս. Յովհ. հանուս վանից կողոպտեալ զգեստուց հոգ տարեալ բազում գտան, բայց տակաւին կան անոյշք, և մտադիր կորսնցեալք. ուչ տակաւ։ Գողերուն շատը Ֆախի Շէխի մարդիկ են . . . Տէր գթասցի իւր խեղճ անհովիւ հօտին։

Խնդրեմ առաքել զնշանակեալ գլխանն և գքանի մի օրինակ Սիօն տամ տագիր ի գիւտնութիւն և ի մխիթարութիւն, որում փափաքողք բազումք են, բայց յոյժ ցաւին վասն ուշ ժամանելոյն։

Սուրբ Երուսաղէմ
Յակոբ Արք Եպիսկոպոս
Տէրտանէրեցի։

1 Յունվ 1869
Ի վանս Ս. Յակոբեայ և Թարգմանչաց։

ԱՐԳԵԼՔ ԸՆԹԵՐՑՄԱՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

Թէեւ Քրիստոնէութեան առաջին դարերուն մէջ Ս. Գրոց օրինակները հազուագիւտ էին, սակայն ընթերցումը գլխաւոր պարտաւորութիւն համարուած էր Քրիստոնէից համար։ Դիոկղետիանոսի հալածանաց ժամանակ հասարակ Քրիստոնէից ձեռքն անգամ Ս. Գրոց օրինակներ գտնուեցան։ Ս. Երանոս կը պատմէ որ ժողովրդը իրաւունք ունէր Եկեղեցւոյ մէջ պահուած Ս. Գրոց օրինակները քահանաներէն խնդրելու և կարդալու։ Տերտուղիանոս մի քրիստոնեայ տիկնոջ համար կը պատմէ թէ Ս. Գրոց ընթերցումը իրեն գլխաւոր պարտաւորութիւն էր։ Որոգինէս իւր մի հակառակորդը ըմբերանելու համար (որ կը պախարակէր թէ Ս. Գիրքը ռամկական ոճով գրուած է) կը պատասխանէր թէ Ս. Գրոց լեզուն ընտանեկան է, որպէս զի հասկանալի լինի ամեն ընթերցողի համար և ամեն հասուստացեալք կարենան օգուտ քաղել։ Քրիստոնէութեան ջատագովները կը յորդորէին իրենց հեթանոս հակառակորդները որ Ս. Գիրք կարդան, որպէս զի համոզուին թէ անհիմն է իրենց հակառակախօսութիւնը։ Քրիստոնէութեան տարածման հետ Ս. Գրոց օրինակներն ևս բազմացան և մարդիկ կային որ յատկապէս այս մասին կ'աշխատէին, ինչպէս էր Պամփիլոս մարտիրոսը, որ իր երկամեայ բանտարկեալութեան միջոցին (307—309) աշխատեց Ս. Գրոց օրինակներ պատրաստել ընթերցասէր խնդրողներուն տալու համար։ Ոսկեբերան կը յորդորէր Ս. Գիրք կարդալ և այնքան սիրալուռ էր այս մասին, որ քարոզչական ամբոնէն կը հաստատէր թէ Ս. Գիրք կարդալը առանց հասկանալու անգամ նպաստաւոր է սրբութեան և երջանկութեան

Բայց եկաւ հասաւ այնպիսի դառն և անպատուաղ ժամանակ եւս, որ Բրիտանիական Եկեղեցւոյ հոգեպարար յորդորիներուն յաջորդեց Ս. Գրոց ընթերցման արգիլումը, և այս այլանդակ խորհուրդը Հռովմայ Պապերու խեղաթափակին ձեռնտու առաւ։ Գրիգոր Ե. Պապը (1030) արգիլեց Աստուածային լեզուաւ ժամերգութիւն կատարել և Սուրբ Գիրք կարդալ։ Այս օրինակին հետեւեցաւ Ինոսենտիոս Գ. (1216) միջնադարեան Ս. Գրոց Հռոմարէն ընթերցումը արգիլելով։ Տուրզի ժողովը, Գրիգոր Դի քահանայապետութեան ժամանակ, մի քանի քայլ աւելի առաջ գնաց հրաման հանելով, որ աշխարհականները բնաւ Ս. Գիրք չկարդան և չընթերցանեն, այլ միայն կարդան Սաղմոս, Յամագիրք և Պատարագամատոյց կոչուած Ղեւտական գիրքը։ Իսկ սակաւ ժամանակէն գինի Տարագոնի ժողովը իւր երկրորդ կանոնով հրաման հանեց Պատուածաշունչի բոլոր Հռոմարէն օրինակները այրել։ Վերանորոգութեան ժամանակ պարագաները ստիպեցին Տրենտի ժողովը սակաւ ինչ զիջանելու և Ուլգաթեան (լատիներէն Թարգմանութիւն Պատուածաշունչի) կարգալու հրաման տալու. բայց Պիոս Դ. 1564 ին կարողացաւ ի դերեւ հանել այս հրամանը և սաստիկ արգիլեց որ ոչ մի քահանայ չը համարձակի Պատուածաշունչ կարդալ և կամ Թարգմանութիւնը իւր մօտ պահել։ Հռովմէական եկեղեցին տակաւին այս ձանձրարհաւ կ'ընթանայ, ինչպէս և Պիոս Ե. (1816) և իւր բոլոր յաջորդները նոյն խստութիւնը գործ դրած են և շարունակ գործ կը դնեն։

Յունական եկեղեցին առաջ բոլորովին հեռի էր Հռովմէական պապութեան ընթացքէն Ս. Գրոց ընթերցման մասին, ինչպէս և Յովհան Դամասկացին (676—754) թախանձանօք կը յորդորէր կարդալ և քննել Ս. Գիրքը, սակայն յետոյ սակաւ ինչ պապական ընթացքին յարեցաւ։ Ընդբանրապէս Ե. Դարուս կայսրը, որ այժմ կը տիրէ յունական Օրթոդոքս եկեղեցւոյ բազմաթիւ մասին, խափանեց այս անսովոր հետեւողութիւնը պապական, և հրովարտակաւ հրամայեց Աթենացին, որ Նոր Կտակարանը գործնական լեզուի դարձնէ և դիւրին գին նշանակելով բոլոր Յունական եկեղեցւոյ ազգակաց մէջ տարածէ, կարգալ իմացող գինուորներուն ձրիապէս բաշխելով։ Ընդբանրապէս կայսրէն շատ առաջ, 1654 ին, Ընդբա Միխայէլովիչի հրամանաւ Նիկոն Պատրիարքը ձեռնարկեց քննել Պատուածաշունչը և ժամերգութեան գրքերը. բայց Բանակալները կամ Ընահատատները (Սատրապներ) սաստիկ ընդդիմացան և քաժանուեցան Յունական եկեղեցիէն։ Պետրոս կայսրը սաստիկ հալածանքներով սպիպեց վերսին Օրթոդոքս եկեղեցւոյ ծոցը դառնալու, սակայն հրնարք չեղաւ և Յունաստանէն շատերը հալածուեցան հեռաւոր տեղեր, ինչպէս և ի Վոլոգտա և ի Պայատան։ Այս Ընահատատները երկու գլխաւոր ճիւղ կը բաժնուին՝ Սալականք (կամ Նարբուք) և Պուխաբօքք (հոգեով մարտնչողք)։ Ուսուցիչները նշանաւոր են մաքրութեամբ վարուց բայց ամենևին ծիսակատարութիւն և աւանդութիւն չեն ընդունիր, այլ միայն Ս. Գիրք կը կարդան, իսկ Պուխաբօքները աւելի հին հերետիկոսութեանց նմանութիւն ունին իրենց հաւատոյեայ մէջ։

Մենք շատ լաւ գիտենք հոգեով չափ որ մեր Պայատանեայց Եկեղեցին երբեք, բնաւ երբեք, չեղած չէ իր քրիստոնէական նախնական ճանապարհէն

Ս. Վրոյ ընթերցման մասին, ինչպես կը վկայէ Իւր բաղմադարեան պատմութիւնը, և այսօր ալ ոք կը հաւատայ ձակի մատանիէ առնել թէ՝ Հայոց այս ինչ հայրապետը կամ այն ինչ ժողովը երբ և իսկ արգիլած են Եկեղեցւոյ զաւակաց Ս. Պիքք կարգալ։ Հետեւապէս, ով որ կը շեղի Հայոց եկեղեցւոյ ընթացած ձանապարհէն՝ նոյն եկեղեցւոյն չը պատկանիր։

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԲԱՐՍՂԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻ

Ս. Բարսեղ կեսարացին և Ս. Գրիգոր Նազիանզացին երկուքն եւս սեռած էին ազնիւ դերդաստանէ ըստ աշխարհի և ըստ Հոգւոյ։ Նոքա ծը նան համարեա թէ մի և նոյն ժամանակ։ Նոցա մայրերը իրենց աղօթից և բարեպաշտութեան այս գեղեցիկ պտուղները նուիրեցին Հոգւոյ, յորմէ ստացած էին։ Արբոյն Գրիգորի մայրը իւր զաւակը եկեղեցի տանելով և նոքա մանկական փափուկ ձեռքերը Ս. Գրքի վրայ դնելով՝ օրհնագործեց։

Երկուքն եւս ունէին մանկութիւնը սիրելի կացուցանող ամեն յատկութիւններ՝ մարմնաւոր գեղեցկութիւն, հոգեկան շնորհք, վարուց քաղցրութիւն և շարժմանց վայելչութիւն։

Հոգւոյ պարգեւած այս բնական սիրուն յատկութիւնները մշակուեցան և կրթուեցան ինչպես հարկն է։ Ուսումնքը սաւարտելէն ետքն երկուքն եւս առանձին առանձին ուղարկուեցան Յունաստանի քաղաքները, որոնք նոյն ժամանակ նշանաւոր էին գիտութեան կոչմանէ և այն տեղ խիստ նշանաւոր ուսուցչաց մօտ դասախօսութեան։

Ի վերջոյ Աթէնքի մէջ իրար հետ ընկերացան այս երկու ջնաշխարհիկ ուսանողները։ Յայտնի է որ այս քաղաքը գեղեցիկ ուսմանց և ամեն հրմ տութեանց թատրոնն ու կեդրոնն էր։ Այս քաղաքը եղաւ նմանապէս մեր երկու սուրբերու հոգւակաւոր բարեկամութեան որբանը, կամ թէ այսպէս ասենք՝ աւելի ամրացոյց նոցա բարեկամութեան կապերը։ Այս բանիս աղիթը եղաւ մի անսովոր դէպք։ Աթէնքի մէջ մի պղանդակ տօնդրութիւն կար նորեկ աշակերտաց նկատմամբ։ Նորեկները կը մտնէին հասարակից պատանեկաց բաղմութեան մէջ և այն տեղ կսկսէին հազարաւոր կատակներ, կսկծական խօսքեր և անամօթ նախատինքներ տեղալ եկաւորաց գլխուն, հանդիսով կը տանէին հասարակաց քաղաքի մէջէն անցնելով, ուղեկցութեամբ բոլոր պատանեկաց, որոնք երկու երկու առջեւէն կ'երթային։ Երբոր բաղանիք կը հասնէին, բոլոր բաղմութիւնը կանգ կ'առնէր, մեծամեծ աղաղակներ կ'արձակէր, նշաններ կ'ընէր որ կ'ուզէ դրնները խորտակել, որպէս թէ կ'արգիլեին ներս մտնելու։ Երբ նոր եկաւորը բաղանիք կը մտնէր, այն ժամանակէն ի վեր արդէն ազատ էր։ Գրիգոր, որ Բարսեղէն առաջ Աթէնք հասած էր և կ'ըզդար թէ ոչնչափ ընդդէմ է բանասիրութեան այս ծաղրական հանդէսը և ոչնչափ անախորժ պիտի թուի Բարսղի ծանրաբարոյ և ազնիւ բնաւորութիւնը, այնքան աշխատեցաւ, որ կարողացաւ իր ընկերակցայ սիրտը

գրաւել և Խարտեզը այս տեսակ խեղ կատակ հանդիսակատարութենէ ազատել։ Ս. Վրիպոր նազխանդային այս անոյշքը պատմելով կ'ասէ թէ՝ այս տեղին ահա հաստատուեցաւ մեր մէջ սուրբ բարեկամութիւնը, որ վառեց մեր մէջ այն նուիրական բոցը, որ երբեք չը շիջաւ և որ թափանցեց մեր սրտին մէջ այն ալաքը, որ միշտ այն տեղ մնաց։ Երջանիկ Ա՛թինք, կ'ազատակէ նոյն սուրբը, ազնիւ երջանկութեան, ես եկայ քո մէջ գիտութիւն խնդրելու և գտայ ամէն գանձերէն թանկագինը, այն է փափկասիրտ և հաւատարիմ բարեկամ. ես երջանիկ եղայ այս մասին քան զԱռաւել, որ իւր հօր էշերը փնտռելով թագաւորութիւն գտաւ։

Ս. Խարտէն և Վրիպորի բարեկամութեան կապը օր աւուր աւելի ամրացաւ, մանաւանդ երբ այս երկու չնաշխարհիկ բարեկամները, որ իրարմէ ծածուկ բան չունէին, սկսան փոխադարձաբար յայտնել որ երկուքն ալ մի և նոյն գանձը կ'որոնեն, այսինքն իմաստութիւն և առաքինութիւն։ Նոքա կ'ապրէին մի և նոյն յարկի տակ, կուտէին մի և նոյն սեղանէն, ունէին մի և նոյն կրթութիւնը և ղօսանքը, և պարզապէս ասելով, երկուքը մի հոգի կը կազմէին։ Վասն սքանչելի միութեան, կ'ասէ Ս. Վրիպոր, Ճշմարիտ ազգասիրք քրիստոնէական սուրբ բարեկամութեան։ Մենք երկոքեան եւս հաւատարապէս կը ձգտէինք գիտութեան, որ առելութեան և նախանձու ախտեր գրգռելու յարմար առարկայ է, և սակայն բոլորովին անտրամ սղիսօրինակ վատ թիւնաւոր կրքերէ, մենք մեր մէջ կը ճանաչէինք և կրզգայինք միայն մի ազնիւ նախանձաւորութիւն։ Իւրաքանչիւրս կը փափաքէինք իրարու փառքին և կը ջանայինք ոչ թէ իրարմէ գերազանցիլ, այլ իրարու նմանիլ։

Մեր գլխաւոր ուսումն և միակ նպատակն էր առաքինութիւնը։ Մենք կը մտածէինք մեր բարեկամութիւնը յաւիտենական ընել, պատրաստելով զմեզ երջանիկ անմահութեան համար և կորզելով մեր անձը աշխարհային սիրոյ կապերէն և երկրաւոր յոժարութիւններէն։ Մենք մեզ համար ա. ռաջնորդ և ուղեցոյց բռնած էինք Աստուծոյ խօսքը։ Մենք էինք մեր տէրը և վերատեսուչը, որ և մէկ զմէկ բարեպաշտութեան կը յորդորէինք։ Եւ եթէ ստացած սնապարծութիւն չը հալմորուի, կարող եմ բացարձակ ասել, որ մենք իրարու համար կանոն էինք՝ առաքը ճշմարտին և բարին՝ չարէն ու րոշելու համար։

Այս երկու սուրբերը փայլեցան միշտ իրենց ընկերայ մէջ իրենց հոգևոյ գեղեցկութեամբ և աշխուժութեամբ, իրենց յարատև աշխատութեամբ, իրենց գերբնական յառաջադիմութեամբ ամէն ուսմանց մէջ, իրենց կարողամտութեամբ և արագութեամբ, որով ըմբռնեցին և ուսան Աթինքի մէջ մատակարարուած բոլոր գիտութիւնները, գեղեցիկ դպրութիւնք, բանաստեղծութիւն, գեղեցկախօսութիւն, լմնաստութիւն, բայց աւելի գերազանց եղան իրենց վարուց ա. ռաքինութեամբ, որով կը սարսափէին ամենափոքրիկ վանդէ և կ'երկնչէին չարութեան ստուերէն անգամ։ Ս. Վրիպոր որ իր դեռատիւթիւն մանկութեան մէջ մի երազ կը տեսնէ, ուր ոչ վայելուչ նկարագիրը թողած է մեզ ատելութեամբ, և սոյն այս երազը շատ ազդած է իրեն վրայ՝ գովելի զգացումներ ունենալու։ Այս քննած ժամանակ կը տեսնէ երկու կոյս, հանմանման՝ հասակաւ և գեղեցկութեամբ,

հաղնուած պարկեշտ և վայելուչ, առանց զարդարանքներու պչրանքներու, զոր աշխարհի մարդիկը կը սիրեն։ Նոքա իրենց աչքերը խոնարհած էին դեպի երկիր և իրենց երեսը քողով ծածկուած, որով Թափանչիկ նորութենէն կ'երեւէր մի վարդագոյն կարմրութիւն, զոր կուսական ամօթխառնութիւնը կը սփռէր իրենց այտերուն վրայ։ Նոցա տեսքը, կասէ Ս. Ղրիգոր, ուրախութեամբ լցոյց սիրտս. վասն զի նոցա երեսյթը մարդկային բնութենէ բարձր կ'երեւէր ինձ։ Նոքա ալս գրկեցին և փայփայեցին իրրեւ մանուկ և կը սիրէին զտրտնջոք նօք։ Ու երբ հարցուցի թէ ով են նոքա, պատասխանեցին ինձ, որ մէկ կը Աստուածեան է և միւսը Յոհաննէս Քրիստոնէն է և երկաբեան ևս ընկերութենէն են Յիսուսի եւ բերեկամութենէ այն մարդկանց, որոնք հրաժարած են աշխարհասիրութենէ երկնային կեանք վարելու համար։ Նոքա յորդորեցին զիս իմ սիրտս և միտքս իրենց պարի և մտքի հետ միացնել, որպէս զի իմ անձս կուսական զգաստութեամբ և փառօք լցուցանելով, կարողանան ներկայացնել զիս յաւիտենական Երրորդութեան անարատ լուսոյն առջեւ։ Այս խօսքերէն յետոյ նոքա երկինքը սլացան, և իմ աչքերս երկար նայեցան նոցա ետեւէն, որչափ զօրեցին։ Այս ամէնը երազ էր, բայց մեծ ազդեցութիւն ըրաւ Ս. Ղրիգորի սրտին վրայ։ Նա երբեք չը մոռացաւ ողջախոհութեան այս չքնաղ պատկերը։

Ինչպէս Ս. Ղրիգոր, նոյնպէս և Ս. Բարսեղ մեծ կարօտութիւն ունէին սոյնօրինակ առաքինութեան, իրենց անձը Աթենքի մէջ պահպանելու համար, որ աշխարհիս ամենէն վտանգաւոր քաղաքն էր վարուց և բարուց նկատմամբ։ Դայց Ս. Ղրիգոր կ'ասէ թէ մենք այս ապականեալ քաղաքի մէջ երջանիկ եղանք՝ դառնութեան տեղ քաղցրութիւն վայելելու, քանզի ստեղծ ներսս պատմած գեղին նման, որ ծովին դառնութեան մէջ իւր քաղցրութիւնը կը պահպանէ և կամ այն կենդանիին նման որ կրակի մէջ եւս կապրի։

Թէև թէ այսպիսի վարուց և բարուց դառնութեան տէր պատանեակները, որոնք հասարակաց կեանքէն կը խորշէին և ամենևին անժման էին իրենց հասակի ըստ արձակութիւններէն և զբօսանքներէն, որոց անմեղ և անարատ կեանքը մի շարունակ դատապարտութիւն եւ յանդիմանութիւն էր այլոց անկարգութեանց, Թէև թէ այսպիսի անձինքը պիտի նշաւակ լինին իրենց ընկերակիցներէն, պիտի անարգուէին և պիտի միշտ նոցա ատելութեան, նախատանաց, քամահրանաց և կատականաց առարկայ լինէին։ Այլ բաղդաւին սորա ներհակն էր։ Այս երկու բարեկամաց չքնաղ յիշատակը ամեն ժամանակաց մէջ փառաւորուած էր, ամենքը կը պատկառէին նոցա օրինակելի վարմունքէն։ Այս տեղն պիտի խմաստասիրենք թէ ինչպէս անարատ էր նոցա առաքինութիւնը, ինչպէս խմաստուն և չափաւոր էր նոցա ընթացքը, որ ոչ միայն նախանձ և ատելութիւն չէին գրգռեր, այլ ընդհակառակն բոլոր ընկերակցաց սէրը, յարգանքը և պատիւը իրենց կը գրաւէին։

Ո՛նչ աքանչելի պատկեր բարեկամութեան. ո՛նչ չքնաղ օրինակ ընկերութեան և ո՛նչ բարոյական կենդանի դաս ուսումնատենչ պատանեկաց համար։

ԿԵՆՍԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՄՓԱԼԱՑ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 7).

Այս միջոցիս Լուէն դաւադի մէջ էր նա, ուր հայրս ալքունի դպրոցական ատեանը մէջ կը գանուէր. և ուր կար նաեւ նոր փիլիսոփայութիւն ուսուցանող մէկը որ բոլոր հետաքրքրութիւնը կը գրաւէր։ Նշանաւոր ստիպուեցաւ իրեն բարեկամներէն երկու երիտասարդ մարդկանց հետ այս մարդուս մօտ գնալ. բայց շատ զարմացան, երբոր տեսան թէ անկէ իրենց հետ բանակցելով և իրեն փիլիսոփայութեան սկզբունքները բացատրելով այնպիսի հետեւողութիւններ կը հանէր անոնցմէ հաւատոյ խնդիրներու մասին, որ եկեղեցւոյ վճիռներուն դէմ առ դէմ կը հակառակէին։ Այս փիլիսոփան իրեն թիւր խելամտութեամբը կ'ապացուցանէր թէ Յիսուսի Բրիտոսի մարմինը սուրբ կտակ արիւնէն կազմուած չէր այլ ուրիշ առանձին նիւթով մը ստեղծուած կը համարէր. և ուրիշ տարօրինակ մտքեր։ Այսպէս, բայց նա իրեն մտքին վրայ հաստատուն կեցաւ։ Ուստի տունը նզովելով այն վանդակը՝ զոր ապակեայ նեալ ղպացմանց տէր եղող մէկը, իրեն գաղափարները երիտասարդութեան հաղորդելու Թոլոսուսեանէն յատուկ սիրտ բերէ, որոշեցին նախ՝ ամենուն ազդարարութիւն ընել, և յետոյ դադարեցնել զայն՝ բոլորովին իրեն վարդապետութիւնը տարածելէն, եթէ իրեն տրուած խորհրդին ընդհմանայ։ Այսպէս պատահեցաւ Իրողութիւնը։ Որովհետեւ նա այս խորհուրդը չհամարհեց, ուստի տունը իրենց պարտատուութիւն համարեցին լմնցնալ Պ. Տիւ Պելլային որ այն ժամանակ հրամանատար ալք եպիսկոպոսին Լուէնի վիճակին մէջ եպիսկոպոսական պաշտօն կը վարէր։ Պ. Տիւ Պելլայի այս մարդը որոնել տուաւ և հարճախօսելով զայն հաւատոյ երկդիմի դաւանութեամբ մը, զոր նա իրեն ձեռք գրեց, բոլորովին խաբուեցաւ և մանաւանդ մեծ բանի տեղ չդրաւ այս կարեւոր խնդիրը, որ երեք երկ տասարդներէն առ արձակուած էր։ Ապա երբ տունը, այսինքն եղբայրս, և իրեն երկու բարեկամները տեսան այս հաւատոյ դաւանութիւնը, ճանչցան անոր մեծ վնասակարութիւնը, որ զրենք ստիպեց խակ և խակ երթալ գլուխ նել նոյն խակ Լուէնի ալքեպիսկոպոսը Կայլնի մէջ. որ այս ամեն իրողութիւնը աղեկ մը քննելով այնքան կարեւոր գտաւ զայն, որ խնդրոյն իւրաքանչիւր հոգեւորականին յայտարկիր մը ղրկեց, որուն մէջ յայտնապէս կը հրամայէր Պ. Տիւ Պելլային տալ հրաժարիլ այդ մարդուն հաւատոյ այն խնդրոց մէջ խալ կարծելնէն, որոց համար ամբաստանուած էր, և ամեն վէճ և հարցապոխանութիւն կատարել խորհրդակցութեամբ ամբաստանողաց։ Իրողութիւնը այժմ շատ դիւրին կատարուեցաւ, փիլիսոփան ալքեպիսկոպոսէն առեան կոչուելով վերատին իւր բոլոր սխալ դրութիւններէն կամ վարդապետութիւններէն հրաժարեցաւ անկեղծօրէն, որովհետեւ այնուհետեւ երբեք ոխութեան նշոյլ մը դէնքը ամբաստանողներուն դէմ չի ցուցուց, ատով մարդ կրնար մտածել որ այն անձամբ անձը խաբեր էր այն սխալ եղբայրութիւններով, զորս իւր սրբխալ սիրտքներէն կը հանէր, ճշմ

մարիսը կը խոստովանինք որ բնաւ ա նոր մէջ մարդ չէր կրնար գտնուր նը պատակաւ մը այնպէս դաւանելուն, և միւս կողմէն ալ զայն միմիայն իրեն մեղսութիւնն ուղղելու դիտաւո րութիւնը ունէին միւսները. որպէս զի այն երիտասարդներն ալ անկէց ա զատ ըլլան, որոնք այնպիսի նուրբ իրաւ դիրներուն մէջ կարող չէին ճշմարիտ ը սխալէն որոշել: Այսպէս քաղց րութեամբ գործը վերջացաւ և եղ բայրս շարունակեց Պատուծոյ հաճոյ ըլլալու միջոցներ որոնել, և այս քրիս տոնէական խոստովանութեան սէրը քան և չորս տարեկան հասակին այն չափ իրեն մէջ վառեցաւ որ բոլոր մեր տան մէջ ծանաւեցաւ: Մինչեւ անդամ հայրս՝ երբեք իրեն ամօթ չհամարե լով որդւոյն վարդապետութեան հե տեւիլ, մինչեւ իւր մահը, շարունակ լի առաքինական գործառնութեամբ արդար կեանք մը անցուց. Քոյրս՝ որ իսիտ տաղանդաւոր էր և ճոխ մտաց ձիւց տէր, և իրեն մանկութենէն այն պիսի հաճելաւ մը ունէր, զոր շատ քիչ չերը կունենան իգական սեռէն, այն պէս մը շարժեցաւ եղբօրս ճառերէն որ բոլորովին Պատուծոյ նուիրուելու համար Որոշեց հրաժարիլ այն ամեն օգուտներէն և աշխարհային վայելչու թենէն զոր մինչեւ այն ժամանակ սի րած էր. և հաւատաւոր դարձաւ այն առենէն մէկ սուրբ և ամենախիտ վանքի մէջ՝ ուր այնքան գեղեցիկ տ վորութիւններ մտցուց, որովք արբ դէն Պատուած զինքը զարդարած էր, և մարդիկ զայն աւելի մեծ պաշտոն ներու արժանի գտան, զորս մեծ հա ւատարմութիւ մը միշտ անթերի կա տարեց. և այսպէս սրբութեամբ մե ռաւ 1661 հոկ" 4 ին, երեսուն չորս տարուան հասակին մէջ:

Իսկ եղբայրս՝ զոր Պատուած իր բո լոր բարութիւնները դարձելու համար կը ծառայեցնէր, կը տառապէր իրեն շարունակեալ հիւանդութեանց մէջ, որ քանի գնաց սաստկացաւ. բայց ո րովհետեւ այն ժամանակ անիկա ու րիշ ուսմունք և գիտութիւն չէր ճանչ նար բայց միայն մարդկային կատարե լագործութիւնը, ուստի մեծ զանազա նութիւն մը կը գտնէր սորը և մինչև այն առեն իրեն միտքը հոգնեցնող գիտութեանց մէջ, ինչու որ իրեն տը կարութիւնները փոխանակ ուրիշ ուս մանց մէջ յառաջադիմելուն արգելք ըլլալու, ընդհակառակն անոր կը նպաս տէին նոյն իսկ տկարութեանց մէջ, զորս զարմանալի համբերութեամբ կը կրէր: Պատճներս զգալի ընելու հա մար կը պարտաւորիմ օրինակ մը յառաջ բերել:

Կայ՝ ի միւս տկարութիւններէն կամ հիւանդութիւններէն տեսակ մը հիւանդութիւն ևս ունէր, որ չէր կրնար հեղուկ բան մը լսել կամ կլլել առանց տաքցունելու, և այն ալ մէկ մէկ կաթիլ. և ասկէ զատ ունէր գըլ խուն անտանելի ցաւ մը, և չափազանց տաքութիւն ընդերոյց և ուրիշ շատ ցաւեր, որոց համար բժիշկները իրեն պատուիրեցին երկու օրը միանգամ լուծողական դեղ առնուլ, մօտ երեք ամիս, այնպէս որ ամեն տեսակ դեղերը ընդունել պէտք եղաւ, զանոնք տաք ցունելով և կաթիլ կաթիլ կլանելով ա ռանց տրտունջի, որ ճշմարիտ տանջանք մ՚էր և իրեն մօտ բոլոր եղբայրներուն ալ ցաւալի:

Այս դարմաններուս շարունակու թիւնը, և ուրիշներ զորս անոր գոր ծադրել տուին, զինքը քիչ շատ հագըս տացուցին, բայց կատարեալ առողջու թիւն չը տուին, այնպէս որ բժիշկնե րը՝ զայն բոլորովին առողջացնելու հա մար տպահովութեամբ ըսին որ մտայ

ղեպղմունքը Թողուլ պէտք է, և միայն որչափ կարելի է ուրախանալու միջոցները փնտռել ղբօսանքներով։ Երբեմն՝ նախ և առաջ մերժեց այս խորհուրդը, քանի որ վտանգ կը նշմարէր անոր մէջ, բայց վերջապէս հաւանեցաւ հեռաբիլ անոնց բսածին, իրեն առողջութիւնը վերստին ձեռք բերելու համար բոլոր իրեն ճիգը Թափելու պարտաւորութիւնը զգալով, և խորհեցաւ որ պատուաւոր ղբօսանքները իրեն չեն վնասեր, և սկսաւ ներելու ջուարճանալ։ Թէպէտ Ն. տուճոյ ազգմութիւամբը ինքը աղատ մնաց մղութիւններէ, այնու ամենայնիւ, որովհետև Ն. տուճած ղայն աւելի մեծ և կատարեալ կոչման կը պատրաստէր, չը Թողուց զանիկայ այս վիճակին մէջ, և ձեռք առաւ այնպատառակին համար միւս քոյրս, ինչպէս որ ժամանակին եղբայրս ձեռք առած էր՝ քոյրս աշխարհացին ձանապարհէ քաշել հանելու համար։ Քոյրս այն ժամանակին հաւատացուր էր, և սուրբ կեանք մը կը վարէր, որ բոլոր վանքին մէջ երջանկութեան օրինակ կրնար ըլլալ, այս վիճակին մէջ ըլլալով, նա չը կրցաւ հանդուրժել, տեսնելով որ նա՝ ոչ ըստ Ն. տուճոյ մէջ վերջը այս ընտրեալները կը պարտէր, չէ կրցեր ղայն ժառանգել։ Ուր որովհետև եղբայրս յաճախ ղանիկայ կը տեսնէր, ուստի այս ալ յաճախ իրեն կը խոստեր անոր վրայ, և վերջապէս քաղցրութեամբ և զօրաւոր պատճառներով համոզեց ղայն՝ որմէ ինքը առաջին անգամ հանդուրժած էր։ Այսպէս եղբայրս որոշեց Թողուլ բոլոր աշխարհի հետ ունեցած հաղորդակցութիւնը և անցաւոր վայելքները՝ իր առողջութեան վտանգէն անգամ չհետաձելով, որովհետև կը հաւատար՝ որ երջանկութիւնը տեղ նախամեծար է։

Այս միջոցիս 30 տարեկան էր, և շարունակ հիւանդոտ, եւ ահա այս առենէն՝ մինչեւ իր մահը անցուցած կենաց եղանակը միօրինակ էր։ Այս նպատակին հասնելու և իր քոյրը սուրբութիւններու ընդելու համար անդադարութիւնը դիւրին միջոց մը երեւցաւ իրեն, ուստի քանի մը ժամանակ դիտեց բնակեցաւ, ուրկից վերադարձած ժամանակ յայտնապէս և այնքան անդամ հ'ըսէր որ՝ ուզէ աշխարհը Թողուլ, որ վերջապէս աշխարհը զինքը Թողուց. և այս տեղափոխութեան մէջ նա երկու գնացուց սկզբանց վրայ հիմնեց իր կենաց կանոնը, այսինքն հրաժարիլ բոլոր ղուարճութիւններէ և ամեն ունայնութիւններէ, և այս կատարեալ պարտաւորութեան մէջ իրեն կենաց ճամպորդը անցուց։ Այսր մէջ ալ յաջողելու համար սկսաւ անկից ի վեր ինչպէս և մինչեւ վերջը, իրեն ծառայից սպասաւորութիւնը մանաւանդ, որքան որ իր կարողութիւնը կը տանէր. օրինակի համար, գիշերապան պատիւելու մահիճները ինքը կը շտկէր, և խոհանոցին իր ձաշը ինքը կը բերէր սենեկին մէջ և վերստին հոն կը տանէր. և ուրիշ ներելը միայն կը գործածէր իրեն կերակուր եփելու և քաղաք երթալու և ուրիշ այնպիսի բաներու՝ զոր անձամբ անձին ինքը կարողութիւն չունէր ընելու։ Իրեն բոլոր ժամանակը աղօթքով և սուրբ գրոց ընթերցմունքով կ'անցուն էր. այս վերջինին մէջ անհուն կամ չափազանց ուրախութիւն կը զգար և կ'ըսէր՝ որ սուրբ Գիրքը մոտց դիտութիւն մը չէ, այլ սրտի. որ անոնց համար հասկնալի է, որոնք ուղիղ սիրտ ունին։ իսկ անոնք՝ որոնք ուղիղ սիրտ չունին, անոնց համար բոլորովին մութ է։

Այս դիտաւորութեամբ շարու-

նակ Ս. Վիրք կը կարդար հրաժարե-
լով բոլորովին իւր մոտաց ամեն լսած-
բէն. և այնպիսի մոտաբուռթեամբ և շա-
բունակութիւն կըղգաղէր անոր, կը դե-
պերէր անոր մէջ, որ ամենը գոց դիտեր,
այնպէս որ սխալ երբէք մարդ չէր կըս-
նար բան մը իրեն պատմել. որովհետև
երբ Ս. Վրոց վըայով խօսք մը ըլլար,
ճշդութեամբ կ'ըսէր՝ այս սուրբը
դըքեն է և այն չէ՝ ըսելով տեղը կը
ցուցնէր։ Մեծ հոգատարութեամբ
մեկնութիւնները կը կարդար, վասն
զի կրօնի յարգանքը՝ ուր իրը մանչ
կութենէ անած և մեծցած էր, ջերմ
սիրոյ վոխուած էր հատատոյ ճշմար-
տութեանց համար, թէ մարքի հնա-
զանդութեան կամ հպատակութեան
մասին և թէ երկրին մէջ՝ ի կիր արկա-
նելու, որուն մէջ կ'ամփոփի բոլոր
կրօնը. և այս սէրը կըստիպէր զինքը
ընդհատ այն ամենը, որ կրնար ընդդիմա-
նալ և հակառակել այս ճշմարտու-
թիւններուն։

Մնական ճարտարախօսութիւն մ'
ունէր, որ անոր սքանչելի դիւրու-
թիւն մը կուտար խօսելու իրաց որ կը
կամէր, և իրեն ալ անոր վրայ այն կա-
նոնները ուսեցուց, զորս առակաբան
անձ մը խոհած չէր, և որոնք իրեն
այնչափ օգտաւէտ էին, որ իրեն գլած
ոճին հեղինակ իրը կը համարուէր,
այնպէս որ՝ ոչ թէ միայն կրնար ըսել
ինչ որ կ'ուզէր, այլ նաև կ'ըսէր այն
ոճով, ինչպէս որ իրեն հաճելի կը
թուէր. և իրեն դիւրութիւնը կը նե-
կայացնէր ճշմարտութեամբ այն՝ զոր
ինքը կ'առաջադրէր. և այս բնական
յստակ և միանգամայն զօրաւոր և տղ-
դու դրելու ոճն այնքան իրեն յա-
տուկ և մտանաւոր էր, որ երբ Վա-
ռառական նամակները հրատարակուեցան,
առեն մարդ իմացաւ որ նորա գլած-
ն է, թէպէտ և նոյն իսկ իրեն մեր-
ձաւորներէն ջանացաւ երբեմն զայն
բոլորովին ծածկել։ Այս միջոցիս էր որ
Ըստուած հաճեցաւ իմ ապիկս ըզ-
ժշկել մեկ մեծ ցաւէ, այն է արտաս-
ուական վէրքէ մը (fistule lacrymale) որ 3
տարի և կէս այնպիսի կերպով մը ճա-
րակեցաւ, որն որ թարախը ոչ թէ մի-
այն աչքէն, այլ և քթէն և բերնէն
կ'երլէր, որուն համար ամենաճարտար
վիրաբոյժները անբժշկելի է կ'ըսէին։
սակայն մեկ վայրկենի մէջ բժշկուեցաւ
սուրբ փշոյ մը շնորհք. և այս հրաշքը
այնչափ վսեմական դարձաւ, որ ա-
մենքը կը խոստովանէին, ամենամեծ ըզ-
ժշկիները և Վաղղիայի ամենաճարտար
վիրաբոյժները կը վկայէին, և եկե-
ղեցւոյ վսեմական վճռով եւս հաս-
տատեցաւ։

(Շարունակելի)։

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱՂՋԿԱՆՑ ՄԼՋ

Լ՚ոսիկ. — Երկար ժամանակէ ի վեր կերպարանքդ տխուր երեւոյթ մը ունի, որուն պատճառը գուշակել անկարող գտնուեցայ ցարդ. յիրաւի շատ անգամ գաղանի հետազօտութիւնները ըրի, այլ տեղեկութիւն մը ստանալ չյաջողեցայ. իսկ այսօր գրեթէ այն աեղն ձեր հետ առանձին գտնը-
ւելու բարեբաղդութիւնը ունեցայ, վստահ եմ որ ձեր մարքին յուզման պատճառն ալ իմանալու պատիւը պիտի ունենամ։

Սահականոյշ. — Այո, ինչպէս որ կը կար-
ծէք՝ ճիշդ է. ես ալ զգացած եմ որ մարքիս յուզմունքը կերպարանացս վը-
րայ որոմութեամբ և միանգամայն

ախորժութեամբ մեծ փափխութիւն մը ըրած է. սակայն ինչ ընեմ որ այն վիճակիս մէջ ինձ համակերպող ընկեր մը չունիմ։ կը տրտմիմ, ինձ տրտմակից չունիմ. կը ցաւիմ, ցաւակից չունիմ. և երբ շատ անգամ մարդկային ընկերութիւններէն և իմ իսկ հասակակիցներէս իմ ներկայ վիճակիս դիւրութիւն մը գտնելէ կը վհատիմ, առանձին տեղեր քաշուելով, դժբախտութեանս վրայ կ'ողբամ։ Վերջապէս չերկարեմ իմ խօսքս, դուք իմ տրտմութեանս առիթը հետազօտեցէք, ահա բացատրեմ ձեզ. կ'ողբամ այն օրը, այն վայրկեանը, որուն մէջ իմ ըսելիքս դպրոց բառը լսեցին, և իմ ձեռքով լեզուս վարժատուն բառը արտասանեց։

Լ—ին. — Ո՛հ օրիորդ, այդ պատճառդ ինչ սլանդակ մարքի արդիւնք է. միթէ մարդ կարող է իւր երջանկութեան օրը անիծել, կամ իւր երջանկութեան ամուռը արհամարհել։ Աղէտաբեր կը զարմանամ։

Սահականոյշ.—Ո՛չ այդ խակ է արտայայտութեանս առարկայն. երջանկութիւն և թշուառութիւն, որոց նշանակութիւնն ալ չափազանց է դառ մը կարճառիտ մարդերէ։ Երջանկութիւնը որ բարիին վայելչութիւնը կը նշանակէ, իւր բուն սահմանէն հեռացընելով, խրթին թշուառութիւն մեզ խորշել կըտեսնէն մեր ծնողքը, և թշուառութիւնը որ բարութեանց վայելչութիւններէն զուրկ ըլլալ կը նշանակէ, իրրեւ երջանկութիւն մեզ ընդունիլ կըտեսնէն։ Արդ՝ այսքան ալէհներըս տեսնելովս չտրտմիմ, չխորհիմ, չողբամ։ Չիմայ քեզ հարցնեմ, դպրոցին մէջ գալ նստելովդ՝ ինչ վայելչութիւն կամ բերկրանք կըզգաս. եթէ աշխատութիւնը երջանկութիւն է, մեր տաներուս մէջ ալ կարող եմք աշխատիլ, իսկ եթէ գիրք կարդալս մէջէ երջանկութիւնը, արդէն կարծեմ ձեր խղճն ալ կը վկայէ որ մեր տուներս մէջ եղած խօսակցութիւնները ընկեր ընկերի հետ ըրած ուրախութիւնները և զուարճութիւնները տալը երջանկութիւն կը համարուին քան թէ կարդալը և գրելը, և ինչ մարդ որ բնականապէս այնչափ վեհ ղգայմանց տէր է, իւր երջանկութիւնը մեռեալ տառերուն և գծերուն մէջ փնտռելը չէ, որ առանց մեր լեզուին միշտ անբարբառ են։

Լ—ին.— Կը սխալիք, օրիորդ, որչափ որ իմ կարողութիւս չը զբերը երջանկութիւնը ձեզ բացատրել, սակայն երջանկութիւն կարծածդ ալ երջանկութիւն չըլլալուն կը վկայեմ, վասն զի այն խօսակցութիւնները, ընկեր ընկերի հետ ըրած ուրախութիւնները և զուարճութիւնները, զորս երջանկութիւն կ'անուանէք, ոչ միայն անցաւոր են, և մեր մանկական հասակին հետ ոչնչութեան մէջ կը գլորին կ'ինան, այլ նաև շատ անգամ մեր կենաց առջեւը թշուառութեան անդունդներ կը բանան, անդունդներ, որք յաւիտենական գերեզմաններ են մարդուն համար։

Աղ—եակ.—Օրիորդք, որչափ որ ձեր խօսակցութիւնը առանձին էր, դէպքը այնպէս յաջողեց, որ ես ալ մտան ունենամ անոր մէջ, ըսեցի որ մարդուն երջանկութեան և թշուառութեան վրայ էր ձեր խօսքը, որուն օրինաւոր որոշում մը տալ որչափ որ ձեր դեռատիպիթ հասակին կարողութենէն վեր է, բայց և այնպէս կը գովեմ ձեր տրտմին եռանդը. երկուքդ ալ երջանկութիւն կը փնտռէք և թշուառութենէն կը խորշիք. ուրեմն բաւական չափ բարին ընդունելու և չարէն հեռանալու սիրտ ունիք. բայց

որովհետեւ բարին չարէն ընտրելուն մէջ կը տկարանաք, ուստի լսեցէք որ ձեր սրտին եռանդը կատարելագործեմ, ընտրելոյն եղանակը ձեզ ուսուցանելով։ Մենք մեր կենաց շրջանին մէջ ինչ որ կ'ընենք, այն ամենը ընտրութիւնէ է, այս ընտրութիւնները, որչափ որ կարեւոր ըլլան, այնչափ ալ անխորհուրդ կը համարուին, ըստ ո րում կարեւոր միայն զանոնք կը համարեմք, ինչ որ մեզ դեղեցիկ կ'երեւին. միշտ մեծամեծ վտանգներ մեր կենաց ճանապարհին մէջ մեզ կըսպասեն զմեզ անխուսափելի որոգայթներու մէջ ձգելու. ամեն կողմէն նեղ հակ դիպուածներ, կերպարանեալ առաքինութիւնները մեր կենաց կեդրոնը ձգտելով, մեր հոգւոյն բարեմտութեան կարգերը վեր ի վայր կը շրջեն, այն բարեմտութիւնները, որոնցմով երջանիկ ըլլալ կը յուսայինք։ Այլ Աստուած որ ի բնէ մարդասէր է և միշտ մարդուն յաւիտենական բարեաց վրայօք միայն կը հոգայ, սոյն բազմալիսկ ճանապարհին մէջ մեզ ուղեկից առաքինութիւնը որ բոլոր բարութեանց վեհագոյնն է, ինչպէս որ չարեաց մեծագոյնն ալ տգիտութիւնն է։

Իմաստութիւնն է լուսաւոր բան, որ ճշմարիտ ու արդար բաները՝ սուտ ու խոցուսիկ բաներէն զատելով, ա նոնց օգտակար և պիտանի ըլլալնին մեզ կը ցուցնէ։ Իմաստութիւնը կը հաստատէ մեր մտքի դատումը և սահման կը դնէ մեր ստահակ կամքին։ Սոյն պայծառ և յաւտակ իմանալի լուսոյն միջնորդութեամբ մարդն կը դիմէ դէպ ի արդարութիւն, խելամուտ ըլլալով, որ բարի է օրինաց հնազանդելը. օրինաց հնազանդիլն է առաքինութիւն, զոր իւր մտանաւոր ճիւղերուն վերածելով, հարկ է ըսել, որ և է մէկուն մէջ անկրա ուրիշն չընել, աշխատասէր բանտասէր և ժուժկալ ըլլալ։ որովհետեւ իմաստութիւնը իր գերբնական լուսով կը տեսնէ որ դատարկութեան, շռայլութեան և զեղխութեան կը հետեւին տգիտութիւն և կորստաբեր մարմնաւոր առողջութեան, գայթի և պատուոյ անապահովութիւն։ Երբ մարդ մը իւր կեանքը այսպէս իմաստութեան առաջնորդութեամբ առաքինութեան ճանապարհին մէջ ըստ օրինի կարգաւորեալ է, ամեն ա ռաքինութիւնք անոր կը հետեւին։

Ուրեմն պիտի համոզուինք, որ ա մեն առաքինութիւնները, որոնք երջանկութեան պատճառ են, դիտութիւն են, որք կը բաղմանան և կ'արդիւնաւորին կանոնաւոր խոհրդածութեամբ։ Արդ՝ երբ մենք կ'ուզենք մեր միտքը լուսաւորել, մեր դատումը ուղղել և մեր կամքն ու սիրտը օրինաց հպատակել, հարկ կ'ըլլայ դիտութիւն ուսանիլ, և դիտութիւն ստանալու համար նախ դիմելու ենք և պատուն ա պաւինելու ենք, եթէ ոչ դպրոցի և ուսուցչաց։ Այսհանգոյց, դպրոց անունը, որ քեզ զգուանք կը բերէ, իմ սրտիս ուրախութիւնը կը կրկնապատկէ։ Դասագիրքերն էջերը, որոնք քեզ համար գերութեան շղթաներ են, իսկ ես եւ ամեն ուսանողք պանոնք ոսկի մանեակներ կը համարենք եւ անթառամ ծաղկեայ պսակներ։ Այսան զի անոնց մէջ գտնուած բարի և վսեմ օրինակները, առաքինութեան առաջնորդ կ'ընդունիմք և չարերէն խորշելու միջոց։

Ուրեմն, օրիորդ, դպրոցը կուտայ մեզ Աստուծոյ իմաստութիւնն ու շնորհքը, դպրոցը կ'առաջնորդէ մեզ առաքինութեան ճանապարհով ընթանալ և երջանկութեան հասնիլ և զայն վայելել յաւիտեան։ Իսկ ձեր

յիշած ուրախութիւնները ու զուարճախութիւնները, որոնք միտք ու միտք գրաւել են, լոկ զեղխութիւններ, շուայտութիւններ և մարդուս կենաց մէջ պատահած վտանգներ են եւ կարտուհան օրագրներ, որոնք տխրութենէն չատաչ գալով, մարդան բարեմասնութիւնները մերկացնել կը ձգնին միշտ։ Այս, կը մերկացնեն զքեզ բոլոր բարեմասնութիւններդ, առաքինութիւններդ, և կը պղծեն քեզ համար պատրաստած երջանկութենէդ, եթէ զանոնք Թողուլ իմաստութեան չափաւիներնիք։

Ահ, չգիտեմ թէ այն դիպուածմ մը երգուած երգին որ մասը կամ չատկութիւնը գովեմ որ բարբովին պովութեան է արժանաւոր։ Սեղիք անոր չանկալի եղանակը և գեղեցիկ իմաստը (1), արդեօք անմռունչալի չիշատակ մը և անզգաս ուրախութիւն մը չարթընցնէ ձեր սրտին մէջ ալ, ինչ որ արդէն իմ սրտիս մէջ կը զգամ. դպրոցական երգ մի է այս, որուն մէջ չայտնի կը վայրի բարեչիշատակ հեղինակին հոգւոյն վեհութիւնն ու հայրենասիրութիւնը. չիրաւի լսողին սիրտը հայրենասիրութեան չիշատակներով կը լեցունէ, և զեպ ի երկինք կը վերցունէ, Թարմատար կիրքերը կը շեջուցանէ, և մինչ մարդուս սրտին խորը տզդեցնով՝ ազնուագոյն իմաստներ կը զարթուցանէ, որով մարդուս վարքն ու պատիւը կ'անմահացնէ, և քաղաքացիական ընկերութիւններու օգուտներ կը մատակարարէ։ Ըրական սեռի սրբութեան մէջ անյողդողդ արիութիւն կը տնկէ, և իգական սեռին սրտերուն մէջ հայրենասիրութիւն և չնորհալի պարտ գոհութիւն կը բուսցնէ։

Օրիորդ, դպրոց գնալու օգտակարութեան վրայ այսչափ խօսելէս յետոյ, ալ չեմ տարակուսիր ձեր համոզումին ու հաւանութիւնը առանալուս։

Սահականոյշ. — Ըրդեն Թէ ձեր հայմոզիչ խօսքերէն, Թէ դիպուածով մը երգուած երգին աղդեցութենէն սիրտս լցուած, դպրոց վազելու և գիրք կարդալու եռանդը կը վառի զգացմանս մէջ. ուստի գոհ եմ և միանգամայն չնորհակալ, Թէ ձեր եռանդուն խօսքերուն մասին, և Թէ ապահով այցելութեան, որ իմ այսուհետեւ դեպ ի առաքինութիւն դիմելուս պատճառ եղաք։

(1) Այս տեղ երգ երգուած է։

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

ԱՌԱՔԻՆԻ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ՊԱՏԱՆԻ

(Շարունակութիւն, տես Թիւ 7)։

"Իրաւունք առաքինի ու քաղաքակիրթ մարդ մինչեր Աներոլէնն, պատասխանեց գեղին մեծը։ Ան ներքուստ միայն կը պաշտէր ղՅաստուած՝ այլ նաև արտաքին բարեգործութիւններով, գիտնալով միանգամայն որ ամենէն աչքի ջերմեռանդն ու կրօնասէրը այն է որ աւելի կ'օգնէ իր մերձաւորին։ Նա բերմէն կերպով, կարեկցութեամբ և մարդասիրութեամբ կը վարուէր ամենուն հետ, ինչպէս իշխանին նայն պէս մուրացկանին հետ. ոչ հոգուստին՝ այլ արդեանցը միայն կընայէր։ Թարիները կը սիրէր. տկարաց չատակից կ'ըլլար. չարչարց կը կարեկցէր և կը չանար ուղել։ Խիստ շատ ծանօթ

ունէր, բայց բարեկամ խիստ քիչ. բարեկամ կը համարէր իրեն ամեն բա-րեբարոյ ու առաքինի անձինքը, թէ-պէտ և հեռաւոր ու անծանօթ ըլլա-յին իրմէ: Ընդքանուրը կը յարգէր. հարուստներու վրայ չորախօսութիւն չէր ըներ. խոնարհաց հետ կը կենակցէր և զօրաւորաց կը հնազանդէր. զամեն-քը հաճեցնել կը փափաքէր. և գոհ էր թէ իր և թէ այլոց վրայ. կը ջանար ղուրիչը իրեն երախտապարտ ընել, քան թէ ինքը ուրիշի պարտական ըլ-լալ. գոհ ընել ղուրիչը, քան եթէ ինքզինքը:

Ահա ու առելութեան ինչ ըլլալը չէր գիտեր. կռիւներէ կը զգուշանար. հպարտութիւն չունէր՝ վասն զի կը հաւատար Աստուծոյ, և ոչ նախանձ՝ որովհետեւ ընկերակիցները կը սիրէր, Աչ մինչն կը ներէր նախատանաց՝ այլ և ոչ կը նեղանար. եթէ խօսքով կամ գործքով մէկու մը անիրաւութիւն ը-րած ըլլար՝ յանցանքը կը խոստովանէր, ու կարելի եղածին չափ շուտով կը հաշտուէր:

Շրեսէն յայտնի կը տեսնուէր պարզ հանդարտ, անկեղծ ու բարեսիրտ մարդ մ՚ ըլլալը, ոչ դաժան էր և ոչ ալ հպարտ, ոչ բիրտ և ոչ երկչոտ. իր անձին վրայ ունեցած բնական վըս-տահութեամբը ուրիշներուն ալ վըս-տահութեանը ու մեծարանացն ար-ժանի եղած էր: Ընտիսիս բնաւո-րութեամբ, որ և իցէ դիպուածի մէջ ոչ մէկ բանի կ՚ուրախանար և ոչ մէկ բանով կը տրտմէր, վասն զի՝ Ինչ կրնայ, կ՚ըսէր, ամեն դիպուածոց հեղհեղանը գիտ-նալ. զար անգամ լարն ի բաղի կը ծոթէ, և ինչ որ երեկ ուրախացուց այսօր կը պրպտէ-ցընէ: Աստուած իր ըմծիծը գիտէ: Կ՚ըսէր դարձեալ. Ավե՞ր իր յախտրութիւնդը պա-ճառ ը-րիւներըը կը դնէ՝ փգէպ է. իսկ ո՛վ որ յանցանքը իրեն կը սեպհականի, այնպէս ո-ը-րեան կո-գայ. բայց առաքինին ուղ-րիւը և ոչ վնասը յանցաւոր կը սեպէ, այլ եղածին ճար ընել կը փնտռէ:

Ընտանեացը մէջ ունեցած տհաճու-թիւնները կը ջանար որ անկէն դուրս չելլեն: Արտ ղուարթութիւնը մայր-սի սրեւուն կը նմանցընէր, որ փշոց մէջէն վարդեր կը բողբոջէ. աս պատ-ճառաւ ոտն օրեր իր որդիքն ու գե-ղայուց տղաքները հետն առած կը զբօսնայեր. վերջը, եթէ ժամանակ ու-նեներ, կ՚ըսկսէր երկրին ու երկնքին վրայ մտածել, և կը փափաքէր որ ամեն հանդիսի ու-զուարթութիւն օրերն Աստուածոյ փառք տալով և իրեն գործոց հրաշալեացը վը-րայ զարմանալով անցընէն մարդիկ: Ո՜ւ-ո՜ չախ կ՚ընէ ըհեպրոն երթալը, կամ նոր պեսպան մը պետնելը համար, կ՚ըսէր մեզի. և ահա մըշտ ալէքսոտ առ-ջեն այնպիսի նկարներ՝ որ շատ առեղծ կ՚արթնեն ո-յէի են. զրվագին ո՞ վարդագոյն արշալոյսը, երեսուն և ոսկեջուր արե-մուտքը. ապրպըղրդը գեղերդ մը զմայլեցուցիչ հանդարտութիւնը, ծաղկալէզ գարնան մէկ ծիծաղը և պղպջա-պաշտ ըստորութիւնը: Կը խորհրդածէր թէ՝ ոչ երբեք պէտք է սուտ ըսել, այլ միշտ ճշմարիտը. և երբ հարցուցին իրեն թէ՝ առելի որ առաքինութեան պէտք է վարժեցընել զպատանիս. պա-տասխանեց՝ Հլամբերութեան:

Թէ որ մէկը վասն գեշ խօսէր, վո-խանակ չարիք մաղթելու՝ շնորհակալ կ՚ըլլար իր պակասութիւններուն յայտ-նելով այնպէս վնասը ուղելուն հա-մար:

Ընթէ գիտնար որ մէկը կատաղու-թիւն մը կամ վնաս մը ունի, ողջոյն-քի չէր սպասեր, այլ կ՚օգնէր կամ մխի-թարէր եռանդեամբ, սիրով, վեհանձ-նութեամբ և ի ծածուկ, գիտնալով որ Շատ պոռոտը կրկին տուած կ՚ըլլայ:

Կատրոյութիւնը շատ չափաւոր էր:

Չրիստասարդութեանը ժամանակ ճար-
պիկութեամբ ու խնայողութեամբ բա-
ւական հարստութիւնը անբաւեր էր.
բայց իր ընկերակիցներէն մէկուն ը-
նած սխալովը վաճառականութենէ ին-
կաւ։ Ներովքէն այս դժբաղդութեանս
անխռով ոգւով համբերեց, մոռանալով
որ դժբաղդութիւնները Աստուած
կը խաւրէ. և Աստուած բարի է, ու-
րեմն մեր բարւոյն համար կը խաւրէ,
այն եղանելոյն նման՝ որ մէկ թեւը
կոտրած ժամանակ՝ մի սրբերկինք բարձ-
րացուցած ընդհակառակ եղաւ Աստուծոյ
որ վերը վեհորոակեցաւ. և կօրնցածին
վրայ լալու տեղ՝ մնացածովը ինքզինքը
մխիթարեց։ Ուր ուրեմն քոս առա-
ծին թէ խոնարհէ՛, որ հանգչես, աս տեղս
քաշուեցաւ, ծախքերը չափաւորեց,
խաղաղ ու քիչ բանի վարժուելով ի-
րենները ապրուստին համար բաւա-
կան եղածն հոգաց, առանց պարտքեր
դիզելու։ Միայն պարտքէն աստիկ կը
վախնար, որուն համար կ'ըսէր. Երբ
պարտ չունիս, ոտներդ երկո՛ր-
ալ հարուստ ես։

Ընձամբ իր գաշտերը կը մշակէր.
ոչ սա այգիները. իրաւունէ պզտիկ
են, բայց որչափ թուփեր ու ծիրեր
ունին, գեղեցիկ կարգաւ. բոլորն ալ
իրենն են, և բարեգործութիւն մը կը
համարէր իր տակովը գեղացւոց վի-
ճակը լաւցընել։

Գեղացւոց հետ կենցաղավարելով
կը լսէր իրենց սխալներն արմատէն
իսկ, կ'ուզէր որ ծերոց սովորութիւն-
քը մեծարուին, բայց ներելն ալ մոռնալն
չի բաց թողուր այս խօսքը թէ՝ Մեղ
այսպէս պէտք է։ Հերամն որդերը
ընդ կերպով պահելու պատուիրեր ա-
ղէկ պատուաստելու և ծիրերն յօտե-
լու լաւ կերպեր կը սովրեցնէր իրենց.
ինքը սովրեցուց մեղու պահել, գետ-
նախնձոր մշակել, եղիւզէ դերձան շի-
նել կենդանեաց ապրն օգտակար կերը
պատրաստել գործածել. և ձմեռուան պարապ
օրերուն մէջ ըմպանակ, շերեփ, սեղ-
ուիկ և կողով շինել, աղէկ երկրագործ
մը պէտք է որ իր երկրին ամեն հար-
կաւոր եղած բանը ժողվէ, կ'ըսէր։

Ոչ և իսկ բան կ'ուզէր որ իր տե-
ղը սրսխի, և իւրաքանչիւր կահ կարա-
սեայ համար առանձին տեղ որոշած
ըլլայ։ Ընդհանդին Թողուլ, արեւու
անձրեւի տակ մնալով կը փճանան, կ'ը-
սէր. զանոնք բնաւորելու համար ժա-
մանակ կը կորսուի, և անոնց խնայո-
ղութիւնը մտայ անկանոնութենէ
նշան է։ Ընդհանդին շնչին բաներուս վը-
րայ ալ խնամք ունենալու կը վարժեցը-
նէր. վասն զի Երեսի վրայ խողոցած քա-
ները կրսոցած են։

(Պիտի շարունակուի)։

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Քազաքիս Վսեմ. փաշան օգոստո-
խութեան պատճառաւ ուղեւորեցաւ
ի Յոպպէ։

— Խնամարիայի Թագաժառանգ իշ-
խանը տուրք քաղաքս ժամանեց, եւ,
ինչպէս կը լսուի, մտադիր է ձմեռը
յեր Պաղեստինի մէջ և նշանաւոր
տեղերը տեսնել։ Յիշեալ իշխանը պա-
տանեկութեան հասակի մէջ է և կը
ջնջապատի իբրև պարզ ճանապարհորդ,
առանց պերճութեան եւ շուայտու-
թեան։

— Յառանդաւոր աշակերտներէն
Դաբրիել Կարապետեան խարբերդցի,

Սեղբոն Յակոբեան Վրաստոյ և Սահակ Սահակեան Վոսմոսոյ սահ. կաւագուլեան աստիճան ստացան։ Բաղայոյս ենք, որ այս ժառանգաւոր սարկաւագները սիրտ ջանան իրենց եկեղեցական նորամուտ սուպարիսկին մէջ օր առուր կատարելագործուիլ և ապագային մէջ պատիւ լինիլ Ս. Ընթացս և Ազգին։

— Ս. Ընթացս միաբան Երց. Խաչէն վարդապետեան ուղեւորեցաւ ի Պօլիս Պատրիարքական փոխանորդութեան պաշտօնիւ։

— Ս. Ընթացս Գահակալ Սուրբ. Պատրիարքը ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան շնորհեց Գեր. Սիմէօն Եպիսկոպոսին և Երց. Տիմոթէոս վարդապետին։ Գեր. Սիմէօն Եպիսկոպոսը ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճանի ընդունելութիւնը իւր գեղեցիկ խորհրդով և Ս. Կաթողիկոսի հաճութեամբ չեռաձգած էր եպիսկոպոսանալու ժամանակ, որպէս զի Ս. Ընթացս մէջ ընդունի, որ և արդէն ընդունեց իւր փոխարանաց հաւատարմատ։

— Ս. Ընթացս Սուրբ. Գահակալը իւր անուանակոչութեան Տարեդարձի տօնախմբութեան օրը Գեր. Գահակ Եպիսկոպոսի և Երց. Տիմոթէոս վարդապետի Գահիրէ ժամանելուն ուրախական լուրն առանալ եմ խոստացած էր բոլոր միաբանականն Ալեքսիս յառաջ հայկերոյթի պատրաստել տալ ի պատիւ յիշեալ Հարց, երբ ոչլամբ Ս. Ընթացս ժամանեն։ Այս խրախճանքը կատարուեցաւ ամսոյս 24ին, սակայ հրաւիրուած էին քաղաքիս նշանաւոր ազգայինքը և Սպասաւոր։ Գեր. Եպիսկոպոսը։ Հանդիսի մէջ կարդացուեցան քանի մի ճառեր և երգուեցան ազգային երգեր։ Ի վերջոյ Սուրբ. Պատրիարքը սրտաշարժ բարեմաղթութեամբ կնքեց հանդէսը՝ հայցելով Ընտրեալին օժանդակութիւնը և նախախնամական ամենակերպ բարիքները մեր համայն Ազգի և եկեղեցւոյ, մեր համայն եկեղեցական և աշխարհական պաշտօնատարաց և առ հասարակ բոլոր հայկազնեան ժողովրդեան համար։

— Մանր-մունր էֆեմեր պատմական լրագրի 998 թուին մէջ յարձակուած կան յօդուած մը կարդացինք Սիծիկ դէմ, սակայն Սիծին տպագրութիւնը արդէն ատարման հատած ըլլալով ուրիշ անգամի կը թողունք մեր պատասխ հատուցումը։ Բաւական է միայն որ առ այժմ համառօտիւ կ'ակնարկենք յիշեալ Յօդուածագիրը և կը խոստանանք վաղ թէ անագան անշուշտ պատասխանել ըլլալ։

ՆՈՐ ԸՏԻՊ ՄԸՏՆԸՆԹ

Նոր ճաշակ գպրութեան կամ առ ձեռն Հնարատանութիւն։

Տրամաբանութիւն առ ձեռն։

Համառօտ Քերականութիւն Դասղիարէն — Հայերէն։

Մատթէոս Ճառհայեցի։

Բանաստեղծութիւնք աղջկանց։

Բանաստեղծութիւնք Պօլսի։

Ցանկացողք կարող են գնել այն գրեանքը, ինչպէս Ընթացս նոյնպէս և իւր գործակալներէն զանազան քաղաքաց մէջ, մանաւանդ Ս. Վանուցս Պօլսոյ գրատունէն, որ Պալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն քով է։

փեշտըմալճեան մահտեսի Մկրտչէ աղա։
Քացախեան Առաքել աղա։
Քէմհաճեան Ոսկիկ Հիճենտի (2 օրի.)։
Քէրքտահճեան Ենովք աղա։
Քէշքէկեան Յովհաննէս աղա Կեսարացի։
Քիւրքեան մահտեսի Կարապետ աղա։
Քիլիտիան Յօհան աղա։
Քրնաճեան Յարութիւն աղա։
Քուշաքչըղեան մահտեսի Յակոբ աղա։
Քօլանճեան Յովհաննէս աղա։
Օտտպաշի մահտեսի Պետրոս աղա։
Փրէնկեան Յակոբ Հիճենտի կեսարացի. (2 օրի.)։

ՀԱՑՓԱ

Գաբրիքեան Ստեփան աղա Ամենի։

ՀԻՆ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ

Արժ. Մեսրոպ վարդապետ Սմբատեանց։

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

Պ. Մալխաս Մալխասեան։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Արժ. Աբիսաակէս վարդապետ Սէդրակեան։

ՄԱՂԱՂԱԲԱ

Սէրովբէեան Յովակիմ աղա։
Պիճակեան մահտեսի Յովհաննէս աղա։

ՄԱՐԱԾ

Սուրբ Սարգիս Եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր Իմէճ.
Յակոբեան աղայէ որ Յաղէքսանդրիա։
Ճանըզէեան մահտեսի Սարգիս աղա։

ՄԱՐԶՈՒԱՆ

Գեր. Յովհաննէս Արք եպիսկոպոս եղեսեան։

ՑՈՊՊԻ

Արժ. Աշտանաս վարդապետ տեսուչ։
Մոտաֆճեան Յովհէփ աղա։
Ս. Մուրատեան Սիմէօն աղա։

ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ

Գեր. Նիկողոս Արքեպիսկոպոս առաջնորդական վեհանոցի։
Թանդարան վերծանուիճեան Նիկոմիդիոյ։
Տէր Կարապետեան Մկրտիչ աղա։
Տէր Մինասեան Եղիա աղա։

ՇԱՊԻՆԳԱՐԱՀԻՍԱՐ

Գեր. Աբրահամ Արք եպիսկոպոս։

ՈՒԼՆԻԱ (ՉԵՑԹՈՒՆ)

Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցւոյ վարժապետն. Նուէր Իմէճ. Յակոբեան աղայէ որ Յաղէքսանդրիա։
Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր Իմէճ. մահտեսի Նազարէթ աղայէ Ս. Գափամաճեան։
Սուրբ Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ վարժապետն, Նուէր Իմէճ. մահտեսի Նազարէթ աղայէ Ս. Գափամաճեան։
Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ վարժապետն։
Սուրբ Սարգիս Եկեղեցւոյ վարժապետն։

ՉԱՆԱԳԳԱԼԷ

Թովմաս աղա Յակոբեան։

ՊԱՂՏԱՏ

Խակհնտրեան մահտեսի Խաչիկ աղա։
Խակհնտրեան մահտեսի Խակհնտրէ աղա։

ՊԵՐՈՒԹ

Արժ. Վարդան վարդապետ տեսուչ։

ՍԵԲԱՍՏԻԱ

Գեր. Կարապետ Արքեպիսկոպոս։
Արժ. Պետրոս վարդապետ։
Ահարոն (մահտեսի) աղա։
Աշպահեան Մահտեսի Բաբէլ աղա։
Տ. Թէոդորոսեանց մահտեսի Մարտիրոս աղա։

ՍԵՒԵՐԵԿ

Արժ. Եփրեմ վարդապետ Եդեսիացի։
Եաղուպեան Սարգիս աղա։
Ենի գօնչեան Մարգար աղա Ամենի։
Իլմինեան պետրոս աղա Մատենցի։
Սանտըգ Եմինի կիրակոս աղա։

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐ

Պ. Քաթեղ Յովակիմեան։
Պ. Գէորգ Անդրէասեան։
Պ. Խաչիկ Մալխասեան։

ՍԴԵՐՏ

Մահտեսի Խարայէլ աղա վերժապետ։

ՎԱՆ

Արժ. Յովհաննէս վարդապետ Սմբատեանց։
Առաքելեանց մահտեսի Մարտիրոսեան Մարգար աղա։
Խաչատուրեանց մահտեսի Մկրտիչ աղա։
Նալճանեան մահտեսի Համբարձում աղա։
Պօշխօեանց Գէորգ աղա։

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Գեր. Յակոբ Սրբազան Արքեպիսկոպոս։
Գոլոմճեանց Օհան աղա Յամիճեցի։
Թիւֆենկճեան Մկրտիչ աղա Յամիճեցի։
Ճանդալեան Առաքել աղա։
Մինասեան Յովհաննէս աղա։
Պալաղ մահտեսի Օհան աղա։
Տէր Գրիգորեան մահտեսի Կարապետ աղա։
Տէր Յակոբեան Վարդան աղա Յամիճեցի։

ՏՐԱԳԻԶՈՆ

Գեր. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս (2 օրի.)։
Արժ. Գրիգորիս վարդապետ։
Բաբեհամբաւ Լ.-Գալրեան։
» Մեսրոպեան դպրոցն կիւմիւշհանէի։
» Դպրոցն կիրասօնի։
Գասպարեան Յակոբ աղա։
Գրիգորեան Նիկողոս աղա։
Խրոյշեան Վարդան աղա։
Կիւլպենկեան Կարապետ աղա։
Կիւրճեան Պօղոս աղա։
Մախօխեան Աբիսաակէս աղա։
Մեղասուրեան Սարգիս աղա։
Մինասեան Յօհաննէս աղա։
Յակոբեան մահտեսի Ստեփան աղա։
Ս. Մեղասուրեան Խաչիկ աղա։

ՓԱՐԻԶ

Թիւթնաչեան պետրոս աղա։
Յակոբեան Մարգար աղա։

ՔԻԼԻՍ

Յակոբ աղա Ամենի. (2 օրինակ)։
Պարտմեան կարապետ աղա. (2 օրինակ)։
Պատմաճեան Գէորգ աղա։

ՔԻՉՆԵԻ

Արժ. Գրիգոր վարդապետ տէր Ստեփաննոսեան։

ՅԱՆԿ

ՕԳՈՍՏՈՍ

Գէր. Խահակ Ընբեպիսկոպոսի և Ընբժանապատիւ Տիմոթէոս վարդապետի վերադարձը Հապէշ ստանէն . . . . . 169—173

Ճառ և Տաղաչափութիւն ընդ վերադարձ Գէր. Հարց . . . . . 173—176

Տեղեկութիւնք Տարօնէն . . . . . 176—178

Ընդելք ընթերցման Ս. Գրոց . . . . . 178—180

Խարեկամութիւն Ս. Խարսղի և Ս. Գրիգորի . 180—182

Կենսագրութիւն Պասքալայ (շարունակեալ) . . . 183—186

Խանախօսութիւն քանի մի օրիորդաց միջ . . . 186—189

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ—Ուսմունի ու Խաղաքակիրթ պատանի. (շարունակեալ) . . . . . 189—191

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ . . . . . 191—192

Նորատիպ մատեանք 192

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Սիոնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ ուրթածալ թղթով.

Բ. Տարեկան դինն է երկու արծաթ մէճիտիէյ հանդերձ Ճանապարհի ծախքովը, կանխիկ վճարելի:

Գ. Ջատ տեարակ առնել ուզողը, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դահեկան վճարէ: